

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Matěj Klimeš

Řízení o osvojení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10. 6. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 142 555 znaků včetně mezer.

.....

Matěj Klimeš

V Praze dne

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za odborné vedení, připomínky a konzultace.

Obsah

Úvod.....	6
1. Historický exkurz.....	8
1.1. Římské právo.....	9
1.2. Středověk a novověk	10
1.3. Vývoj po vzniku Československé republiky	11
1.4. Vývoj v období po druhé světové válce po současnost.....	14
2. Pojem osvojení a jeho právní úprava	18
2.1. Charakteristika osvojení v českém právním řádu	18
2.2. Mezinárodní úmluvy vztahující se k právní úpravě osvojení	19
2.2.1. Úmluva o právech dítěte.....	19
2.2.2. Evropská úmluva o osvojení dětí.....	20
2.2.3. Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	21
2.2.4. Evropská úmluva o výkonu práv dětí	22
2.3. Vnitrostátní právní úprava.....	22
3. Předpoklady osvojení nezletilého	24
3.1. Obecné předpoklady osvojení	24
3.1.1. Péče před osvojením.....	24
3.1.2. Požadavky na osvojitele	26
3.2. Požadavky na osvojence.....	28
3.3. Souhlas s osvojením	28
3.3.1. Souhlas osvojitele	29
3.3.2. Souhlas osvojence.....	29
3.3.3. Souhlas rodičů osvojence	30
3.3.4. Souhlas manžela osvojitele.....	36
4. Řízení ve věcech osvojení nezletilého	37
4.1. Příslušnost soudu a zahájení řízení.....	38
4.2. Účastníci řízení.....	39
4.3. Procesní práva blízkých příbuzných a domnělého otce osvojence	42
4.4. Dokazování.....	43
4.5. Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení	44
4.6. Dohled nad úspěšností osvojení	45
4.7. Utajení osvojení.....	46
4.8. Následky rozhodnutí o osvojení	47
4.9. Zrušení osvojení	48
4.10. Osvojení s mezinárodním prvkem.....	50
5. Řízení o osvojení zletilého.....	51

5.1. Příslušnost a účastenství.....	52
5.2. Osvojení zletilého, který je omezen na svéprávnosti	54
5.3. Dokazování a rozhodnutí	54
Závěr.....	56
Seznam zkratek	58
Seznam použitých zdrojů	59
Abstrakt	63
Abstract	64

Úvod

Řízení o osvojení a osvojení celkově se věnuje velká společenská pozornost, ačkoliv se jedná o méně častý druh řízení (na základě rozhodnutí soudu bylo za rok 2016 osvojeno 377 nezletilých a za rok 2017 bylo osvojeno 393 nezletilých).¹ Složitost a rozsah úpravy ale bezpochyby ukazuje, že zákonodárce považuje řízení o osvojení za důležité a samostatné řízení, které při rekonstrukci soukromého práva bylo vyčleněno z řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Téma diplomové práce řízení o osvojení jsem si mimo jiné vybral z důvodu propojení hmotného a procesního práva, protože jak uvádí Svoboda: „*Osvojení je totiž procesem, v jehož rámci se rozdílily mezi hmotným a procesním právem stírají.*“² Jedním z důvodů tohoto propojení je dle mého názoru pozůstatek historického smluvního charakteru osvojení. V první části se proto věnuji výkladu o historii institutu osvojení tak, jak byl chápán v antickém římském právu, a hlavně jak byl upraven v československém právu po první světové válce. Mým cílem v této části je stručně vyložit změny účelu osvojení a s tím změny role soudu v procesu osvojení.

Po historickém výkladu je v druhé části této práce pojednáno o tom, jak je osvojení upraveno v právním řádu České republiky včetně mezinárodních smluv, které se na tuto problematiku vztahují. Pro srozumitelnost dalších částí práce v této části uvádím rozdělení a pojmy obecně používané pro charakteristiku osvojení odbornou literaturou.

Ve třetí části je mým cílem obecně popsat předpoklady osvojení nezletilého, které stanovuje hmotné právo, a upozornit na problematiku ustanovení, která mohou způsobit komplikace a nejasnosti při aplikaci těchto norem. Hmotněprávní úprava je totiž opakovaně využívána při interpretaci procesních norem, a proto nelze pominout výklad a analýzu účelu a podstaty osvojení a právních institutů, se kterými procesní úprava dále pracuje, jako je souhlas s osvojením nebo péče před osvojením.

Ve čtvrté části je mým cílem využít předchozího výkladu a seznámit čtenáře této práce s procesním pohledem na osvojení nezletilého a zároveň upozornit na nedostatky právní úpravy řízení o osvojení a jak se tato ustanovení vykládají v odborné literatuře. Řízení o osvojení nezletilého, které je součástí souhrnného řízení ve věcech osvojení, je nutné vykládat společně s ostatními řízeními uvedenými ve 4. oddílu V. hlavy zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, které jsou součástí souhrnného řízení ve věcech osvojení.

¹ Statistika Ministerstva práce a sociálních věcí za rok 2016 a 2017 [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>

² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 805 s.

Jak jsem na začátku uvedl, řízení o osvojení nezletilého není početným druhem soudního řízení. Stejně tak tomu je i v případě řízení o osvojení zletilého, kterých bylo v roce 2014 (tedy v prvním roce, kdy byl tento institut obnoven) zahájeno 191, v následujícím roce 2015 bylo zahájeno 140 řízení a v roce 2016 bylo zahájeno 94 řízení.³ Osvojení zletilého je však využívaný institut, který (jak si můžeme povšimnout z počtu návrhů na zahájení řízení z roku 2014) v našem právním řádu chyběl. Hmotněprávní a procesní úprava osvojení zletilého však doznává nedostatky, na které chci upozornit v páté části této práce.

V neposlední řadě mě při zpracování celé diplomové práce zajímá i postavení rodičů osvojovaného, a to jak hmotněprávní, tak procesní.

³ PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. In: Bulletin advokacie [online] [cit. 2019-03-19] Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/cetnost-osvojeni-zletileho-v-letech-2014-az-2016?browser=mobi>

1. Historický exkurz

Na území dnešní České republiky prošel institut osvojení a s ním i procesní úprava především ve dvacátém století dramatickým vývojem, kdy docházelo k posunu od soukromoprávní smlouvy mezi dvěma subjekty práva, kterou příslušný soud pouze schvaloval, až po dnešní úpravu nesporného řízení zahajovaného pouze na návrh. Ke změně došlo i v chápání samotné podstaty a účelu institutu osvojení, kdy původně osvojení sloužilo k získání dědice a zachování rodinného jmění rodin, které z nějakého důvodu neměly vlastní potomky. Po druhé světové válce dochází ke změně vnímání funkce osvojení, které má nově sloužit hlavně jako jedna z forem náhradní rodinné péče a zároveň se posiluje role státu a jeho orgánů jak v samotném řízení o osvojení, tak ve zprostředkování osvojení. Poslední změnou na našem území byl pak stále ještě relativně nový zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (**občanský zákoník**) a s ním související procesní zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (**ZŘS**).

Institut osvojení je však starší než nejstarší písemné zmínky o jakýchkoliv právních normách na území dnešní České republiky. O osvojení mluví prameny ze starověké Mezopotámie, a to přesněji z doby sumerské. Již zde nalezneme podmínku souhlasu rodiče osvojovaného dítěte k osvojení. Bez souhlasu mohly být osvojovány pouze děti nalezené. Pro osvojitele byla motivace k osvojení získání pracovní síly a zajištění případného dědice pro majetek rodiny. Z této doby je nám doloženo i zrušení osvojení, ke kterému docházelo vykoupením dítěte jeho původními rodiči. Zrušení osvojení, jak bylo výše popsáno, bylo nemožné v případech, kdy se osvojenec u osvojitele naučil nějakému řemeslu, nebo v případě, že osvojitel patřil k privilegovaným třídám sumerské společnosti, jako byli palácoví zaměstnanci a kněžky.⁴

Ze starověkého Egypta známe jednotlivé akty týkající se osvojení, které byly činěny z důvodu zajištění budoucího dědice, avšak přednostní dědické právo měly v této době vlastní (biologické) děti zůstavitele před osvojenci.⁵ V právním systému starověkého Izraele mohly být adoptovány děti otrokyně, díky čemuž získali tito osvojenci nárok na pozůstalost, který by jinak neměli, i když by se jednalo o biologické děti zůstavitele.⁶ V antickém Řecku v Athénách zavedl Solon svými zákony osvojení, aby dědictví mohlo přejít i na osoby pokrevně nepříbuzné, a zároveň zakázal prodej vlastních dětí.⁷ Z tohoto historického shrnutí je zřejmé, že starověké

⁴ SELTENREICH, Radim. a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. 3., upr. vyd. Praha: Leges, 2010, 29 s.

⁵ Tamtéž 38 s.

⁶ Tamtéž 51 s.

⁷ Tamtéž 62 s.

národy, které vytvořily pro svou společnost soubor obecně závazných norem, chápaly osvojení jako součást majetkového a dědického práva.

1.1. Římské právo

V historickém vývoji institutu osvojení je prvně nutné věnovat rozsáhlejší pozornost, a tím i delší výklad, jeho úpravě v Římském právu. Jedná se totiž o téměř v úplnosti dochovaný právní řád, který i pro svoji dlouhou dobu existence a rozšíření po celé oblasti tehdejší Římské říše měl a má vliv na celý kontinentální právní systém, a dokonce i na právní řády mimoevropských států, které vznikaly jako kolonie evropských států. V neposlední řadě základní obecné zásady, definice a terminologie Římského práva jsou v soukromém právu používány dodnes, a to jak mezi laickou, tak i odbornou veřejností.⁸

Římská společnost a římská rodina byla silně patriarchálního charakteru, což se projevovalo i v právním postavení otce rodiny, v latinské terminologii *pater familias*, který je nadán pravomocí nad ostatními členy jeho rodiny. Kromě manželské moci, latinsky *manus*, nad svou manželkou, má také otcovskou moc nad svými potomky.⁹ ¹⁰ *Patria potestas*, čili moc otcovská, vzniká narozením dítěte v manželství, legitimací dítěte, které bylo narozeno mimo manželství v takzvaném konkubinátě, anebo mohla být založena osvojením neboli adopcí (*adoptio*). Římské právo znalo dva druhy či formy osvojení, a to za prvé arrogaci (*adrogatio*, *arrogatio*), pokud byl osvojovaný *persona sui iuris* – osoba svého práva, a za druhé adopci v užším slova smyslu (*adoptio*), osvojovalo-li se dítě *alieni iuris* – cizího práva. Obecně však pro oba druhy osvojení platila zásada *Adoptio natura imitatur* – osvojením se napodobuje příroda. Tento princip byl později vyjádřen v Justiniánských institucích (*Iustiniani Institutiones*). S ohledem na výše zmíněnou zásadu mohli adoptovat pouze muži a mezi osvojencem a osvojitelem musel být věkový rozdíl vyšší než 18 let. Adopce vlastních dětí, které se nenarodily v manželství, nebyla povolena, protože takto narozené děti měly být otcem rodiny legitimovány. V případě, že *pater familias* propustil svého potomka z moci otcovské, nemohl ho poté již osvojit.¹¹

Pokud byl osvojenec podřízen moci otcovské ve své původní rodině, jednalo se o osvojení v užším smyslu tedy o *adoptio*. Jak bylo výše řečeno, dítě bylo osobou *alieni iuris* – cizího práva, a proto proces osvojení měl podobu opakované mancipace, a šlo tedy o

⁸ SELTENREICH, Radim. a kol. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právní učebnice*. 3., upr. vyd. Praha: Leges, 2010, 76 – 77 s.

⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. 132 s.

¹⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 73 s.

¹¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. 147 – 148 s.

formalizovaný způsob převodu osvojení. Otec rodiny svého potomka, kterého měl v úmyslu nechat osvojit jinou osobou *sui iuris*, třikrát mancipoval svému důvěrníkovi. Důvěrník osvojení dvakrát z mancipia propustil na svobodu a ten se tak vrátil do moci otcovské. Když byl osvojenec mancipován potřetí, byl od důvěrníka vindikován osvojitelem a díky *injurecessi* jej osvojitel dostal do své moci otcovské. Nutno podotknout, že tento složitý postup platil pouze u synů, u dcer se vindikace prováděla po první mancipaci. Kodifikací římského práva v *Corpus iuris civilis* se opouští tento složitý proces osvojení trojí mancipací a postačuje souhlasné prohlášení obou otců a souhlas osvojovaného potomka, je-li dospělý. Po osvojení dochází ke změně rodinné příslušnosti osvojení. V právu justiniánském dojde ke změně rodinné příslušnosti pouze v případě, že osvojitel je osvojencův předek (*ascendent*), v ostatních případech mluvíme o neúplném osvojení (*adoptio minus plena*), kdy dítě zůstává ve své rodině, ale získává nárok na případnou pozůstalost po osvojiteli.¹²

Pro osvojení osoby svého práva – *sui iuris* bylo nutné, aby osvojitel, tedy *arrogator*, byl starší šedesáti let a zároveň nesměl mít vlastní děti. Samotný proces *arrogace* byl nejdříve prováděn před kuriálními komiciemi, avšak v pozdější době bylo toto lidové shromáždění nahrazeno sborem 30 liktorů. V době císařství byla *arrogace* prováděna pomocí císařova reskriptu. Po dokončení *arrogace* se osvojený stává *persona alieni iuris*, ztrácí tím tedy jeden ze statusů římského občana a podstupuje tedy *capitis deminuci* (*Capitis deminutio*). Majetek osvojení se stává majetkem osvojitele a jeho dluhy zanikají. Navzdory tomu jsou věřitelé osvojení chráněni *praetorem*. Děti osvojení se společně s ním stávají součástí rodiny osvojitele a jsou tak i podřízené moci otcovské osvojitele. *Arrogace* původně měla zajistit zachování patricijských rodů, později byl hlavní účel *arrogace* ochrana a pomoc pro osvojeného, kterému zároveň zajišťovala dědické právo.¹³

1.2. Středověk a novověk

S pádem Západořímské říše, který se nejčastěji spojuje s datem 476 n.l., kdy byl sesazen císař Romulus Augustus, dochází k úpadku společnosti a tím právní kultury, jenž byla v období antického Říma na vysoké úrovni. Ekonomická úroveň obyvatelstva evropského kontinentu výrazně klesla a počet svobodných obyvatel měst, který již v době pozdní antiky nebyl vysoký, se stále snižoval. Právní úprava osvojení proto nikde nedosáhla předchozí propracovanosti a samotný institut nebyl pro feudální společnost důležitý, protože šlechta, která držela většinu pozemkového majetku, nebyla nakloněna k rozšíření svých práv a privilegií na další osoby vně

¹² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995. 148 s.

¹³ Tamtéž 148 s.

jejich pokrevní rodiny.¹⁴ Jistě docházelo v rámci rodin a vesnických či městských komunit k faktickému přijetí cizí osoby za vlastní, ale bez jakéhokoliv formalizovaného procesu.

Vzhledem k aktuální problematice takzvaných babyboxů, je vhodné připomenout působení katolické církve ve středověku, jenž zřizovala v kostelech a nalezincích nádoby, do kterých mohly matky umisťovat nechtěné děti. Z Říma známe klášter vybavený v roce 1198 tzv. tornem, tedy schránkou ve zdi, jejímž otočením se dítě dostalo do prostor budovy kláštera, kde o něj mělo být postaráno (úmrtnost dětí v těchto nalezincích však byla i v 19. stol. okolo 70 %).¹⁵

Novověkou představu o osvojení ovlivněnou myšlenkami osvícenství definoval v roce 1804 francouzský Code Civil, který chápal osvojení jako soukromoprávní smlouvu mezi osvojencem a osvojitelem. Osvojitel musel splňovat zákonem dané náležitosti, a to znamenalo, že nemohl mít vlastní děti ani jiné legitimní potomky a zároveň osvojitel dosáhl věku alespoň 50 let. Osvojenec mohl smlouvu s osvojitelem uzavřít jen v případě, že byl sám zletilý. Pokročilý věk osvojitele byl stanoven jako jedna z podmínek proto, jelikož se předpokládalo, že již nebude mít vlastní děti. Osvojení tedy sloužilo opět jako institut k uchování majetku rodiny prostřednictvím dědického práva. Francouzskou úpravou obsaženou v Code Civil se inspirovali zákonodárci v ostatních evropských zemích jako bylo Švýcarsko prostřednictvím občanského zákoníku z roku 1907, Německo občanským zákoníkem z roku 1896, a hlavně Rakousko prostřednictvím pro nás důležitého všeobecného občanského zákoníku z roku 1811 (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch - **ABGB**).¹⁶

1.3. Vývoj po vzniku Československé republiky

Národní výbor schválil a vyhlásil dne 28. 10. 1918 zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, který stanovoval v článku 2, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.¹⁷ Osvojení tedy na území českých zemí nadále upravoval ABGB, avšak na Slovensku a v Podkarpatské Rusi zůstávalo v platnosti uherské právo, přičemž tento stav se podařilo sjednotit pro oblast právní úpravy osvojení až v roce 1929.

ABGB upravoval osvojení víceméně podobně jako antické římské právo. Osvojitel nebo osvojitelka museli být starší 50 let (po roce 1914 stačilo, byli-li starší 40 let), zároveň nesměli mít vlastní děti a osvojenec musel být nejméně o 18 let mladší než jeho osvojitelé. Manžel

¹⁴ ŠVESTKA, Jiří. *Osvojení v československém právním řádu*. Praha: Univerzita Karlova, 1973. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia, 7 s

¹⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. 17 s.

¹⁶ ŠVESTKA, Jiří. *Osvojení v československém právním řádu*. Praha: Univerzita Karlova, 1973. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia, 7 s.

¹⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. 319 - 322 s.

osvojitele musel dát k osvojení souhlas, který se nevyžadoval jen v případě, že byl manžel prohlášen za duševně chorého, nebyl znám jeho pobyt, nebo bylo-li manželství rozvedeno.¹⁸ Jak uvádí Zuklínová, jednalo se o osvojení neúplné, tudíž vztahy mezi osvojencem a původní rodinou zůstávají zachovány a zároveň nevznikají vztahy mezi osvojencem a dalšími členy rodiny osvojitele. Osvojit bylo možné zletilou i nezletilou osobu. Pro oba tyto případy bylo nutné získat svolení manželského otce, které mohlo být nahrazeno rozhodnutím soudu, jestliže svolení bylo bez dostatečného důvodu odepřeno (§ 181 ABGB). Osvojení vznikalo soukromoprávní smlouvou, která měla statusový charakter, což znamená, že měnila osobní - statusová práva osvojence a osvojitele. Uzavřenou smlouvu potvrzoval zemský úřad a poté byla předložena opatrovnickému soudu, který akt osvojení zapsal do soudního spisu. Osvojení bylo možné zrušit.¹⁹

Celá tato úprava byla obsažena v paragrafech 179 až 185 ABGB, a proto i tento institut soukromého práva dobře ilustruje neustále se zvětšující objem právních norem, kdy dnes jen v občanském zákoníku osvojení upravují paragrafy 794 až 854.

Zákonná úprava osvojení v ABGB byla zrušena a nahrazena zákonem č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení (**zákon o osvojení**), který platil na území celé Československé republiky a nahradil tak i uherské právo na Slovenku a v Podkarpatské Rusi.

Zákon o osvojení ve své podstatě navazoval na úpravu v ABGB a nadále ji spíše zpřesňoval a rozšiřoval. Podmínky pro osvojitele byly nadále stanoveny dle předchozího zákona, a osvojitel tedy musel být starší 40 let, věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem musel být minimálně 18 let, nesměl mít vlastní děti, zároveň nově bránilo osvojení, pokud byl osvojenec manželem, sourozencem, anebo příbuzným v přímé linii. Nově mohl osvojitel osvojit své nemanželské dítě, a to dokonce bez nutnosti dodržet podmínky věku, věkového rozdílu a existenci legitimních potomků. Osvojitel, který byl v manželském svazku, nadále potřeboval souhlas svého manžela se zachovanými výjimkami stejnými jako v ABGB.²⁰ Osvojit bylo možné jen jednoho osvojence. Výjimečně šlo osvojit více osob současně, avšak nesměl být mezi těmito osobami poměr, který znemožňuje vnik sourozenectví (je uváděn příklad osvojení otce a syna).²¹

¹⁸ ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 889 – 892 s.

¹⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 470 – 471 s.

²⁰ Tamtéž 471 – 472 s.

²¹ ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 894 s.

K osvojení byl dle § 2 zákona o osvojení zapotřebí souhlas (dle tehdejší terminologie svolení) rodičů osvojence, eventuálně soudu. V případě, že rodiče osvojence odmítali svolení udělit bez zvláštního důvodu, mohl nahradit jejich souhlas soud. Souhlas udělovali oba rodiče, pokud však byl jejich názor na udělení souhlasu rozdílný, rozhodoval souhlas, či nesouhlas otce. Osvojení mělo nadále smluvní charakter, kdy smlouva o osvojení byla uzavírána mezi osvojencem a osvojitelem. Smlouva o osvojení se stává perfektní až souhlasem rodiče a musí mít formu veřejné listiny, popřípadě soukromé listiny, která je opatřena podpisy ověřenými soudem nebo notářem. V případě, že je zapotřebí souhlasu poručenského, nebo opatrovnického soudu, mohla být smlouva sepsána zápisem do spisu vedeného tímto soudem. Smlouva takto uzavřená byla platná a účinná, avšak pouze mezi stranami. Vůči státu a vůči třetím osobám však nabývá osvojovací smlouva účinnosti až schválením poručenským (opatrovnickým) úřadem nebo soudem.²²

Orgány, které smlouvu o osvojení schvalovaly, se lišily na základě toho, zda se jednalo o osvojence svéprávného, či nespěprávného. V prvním případě, rozhodoval ve věci (tedy schvalovat smlouvu o osvojení) okresní soud, u něhož měl osvojenec své obecné soudiště ve věcech sporných.²³ Nebyl-li osvojenec svéprávný, příslušelo schválit smlouvu poručenskému soudu první stolice, který je k poručenství příslušný, nebo příslušnému opatrovnickému úřadu.²⁴

Soud (popřípadě jiný orgán, jak bylo popsáno výše) rozhodoval v nesporném řízení o souhlasu se smlouvou o osvojení, avšak odepřít souhlas mohl pouze z těchto stanovených důvodů:²⁵

- I. Smlouva neměla náležitosti předepsané zákonem.
- II. Smlouva nebyla ku prospěchu nespěprávného osvojence. Soud byl také povinen odepřít souhlas v případě, že smlouva odporovala dobrým mravům, a to i v případě, že se jednalo o svéprávného osvojence.
- III. Je-li osvojováno nemanželské dítě, může soud odepřít souhlas i tehdy, jestliže manželka nemanželského otce s osvojením souhlasila, pokud by osvojení mohlo mít za následek rozvrat manželství.

Nadále se jednalo o osvojení neúplné, osvojenec tedy neztrácel práva ke své biologické rodině (mimo jiné i právo na výživné, nebyl-li osvojitel schopen výživu poskytovat) a zároveň

²² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 472 s.

²³ § 9 zákona č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení

²⁴ § 10 zákona č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení

²⁵ ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 905 – 906 s.

osvojenecký poměr se nijak nedotýkal členů osvojitelovi rodiny. Osvojitel nenabýval osvojením majetkových práv ani vůči osvojenci ani vůči osvojencovým potomkům.²⁶

Smlouvou všech zúčastněných na osvojeneckém poměru bylo možné osvojení zrušit, pokud současně smlouvu schválil poručenský (opatrovnický) soud. V případě, že mezi osobami zúčastněnými na smlouvě byla i osoba nesvéprávná, musel se smlouvou vyjádřit souhlas i její zákonný zástupce. Zákon o osvojení umožnil i zrušení osvojeneckého poměru na základě soudního rozhodnutí, pokud byla podaná žaloba všech nebo některého ze zúčastněných, a byly-li zároveň pro takové rozhodnutí závažné důvody (v případě, že se stane někdo nehodný dědit, či může být vyděděn).²⁷

1.4. Vývoj v období po druhé světové válce po současnost

Po druhé světové válce a po událostech v únoru 1948 dochází k celospolečenským změnám, které ve velké míře ovlivnily právo rodinné, a hlavně pak institut osvojení, který se více méně v nezměněné podobě vyvíjel od dob antického práva. Ve společnosti je opuštěna idea individuální svobody jednotlivce a soukromého vlastnictví a je nahrazena myšlenkou socialismu-komunismu a kolektivního vlastnictví. V neposlední řadě i potřeba postarat se o tisíce válečných sirotků spolu zapříčinila změnu institutu osvojení, která byla legislativně vyjádřena v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (**zákon o právu rodinném**).

Zákon o právu rodinném hlavně poprvé zrovnoprávnil postavení mužů a žen, jakož i dětí narozených z manželství a mimo manželství. Osvojenec mohl být nyní pouze nezletilé dítě a osvojení muselo být ke prospěchu dítěte.²⁸ Zatímco zásada, že osvojení nezletilého musí být v souladu se zájmy osvojovaného, se v zákonné úpravě udržela dodnes,²⁹ tak osvojení zletilého se vrátilo do právní praxe až rekonfigurací soukromého práva přijetím občanského zákoníku.

Osvojení bylo chápáno ne jako soukromoprávní statusový institut pro získání dědice, ale jako prostředek náhradní rodinné péče. Na rozdíl od prvorepublikové úpravy nebyla stanovena věková hranice čtyřiceti let pro osvojitele ani podmínka bezdětnosti. Bylo poprvé možné osvojovat opakovaně i větší počet dětí, což odpovídalo potřebě zajistit rodinnou péči o válečné sirotky. Předpokladem pro osvojení tedy byla osvojencova nezletilost.³⁰

²⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 473 s.

²⁷ Tamtéž. 473 s.

²⁸ NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 8 - 9 s.

²⁹ viz § 795 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 474 s.

Po procesní stránce byl opuštěn smluvní princip, a osvojenecký poměr tedy vznikl až rozhodnutím soudu, a to na základě návrhu osvojitele. Osvojení bylo možné zrušit ze závažných důvodů, nebo dohodou v případě, že byl osvojenec již zletilý.³¹

Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, ze dne 17. dubna 1958 novelizoval zákon o právu rodinném ale i zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních. Poprvé bylo zavedeno nezrušitelné osvojení a zároveň bylo stanoveno, že osvojenecký poměr vznikne zápisem osvojitele do matriky na místo původních rodičů osvojence. Došlo k dalšímu omezování práv a povinností původní rodiny osvojence, která nyní ztratila osvojením právo stýkat se s osvojeným dítětem a také zanikla vyživovací povinnost osvojence vůči biologické (původní) rodině. Zachována však zůstala vyživovací povinnost původní rodiny vůči osvojení v případě, že tuto povinnost nezvládal plnit osvojitel.³²

Podstatnou změnou bylo stanovení tří důvodů, kdy nebylo potřeba souhlasu rodičů (v pozici zákonných zástupců) k osvojení. Souhlas nebyl třeba:³³

- I. jestliže dítě bylo nejméně jeden rok v ústavní péči a rodiče o ně neprojeví po tu dobu žádný zájem,
- II. jestliže neprojeví rodiče o dítě řádný zájem po dobu nejméně dvou let,
- III. jestliže dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům.

Zvýšila se pravděpodobnost, že se nezletilé děti, které jejich rodiče opustili a nejevili o ně větší zájem, dostanou do péče náhradní rodiny, která by je osvojila.

Nedlouho od novelizace zákona o právu rodinném byl přijat v souvislosti s novou socialistickou ústavou z roku 1960 zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (**zákon o rodině**). Tento zákon upravoval osvojení v hlavě čtvrté a nadále usnadňoval a zpřístupňoval osvojení. Souhlas rodičů k osvojení nebyl vyžadován v případě, že rodiče neprojeví nejméně po dobu jednoho roku o dítě opravdový zájem, který by jako rodiče projevit měli, nebo jestliže dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Tato již na polovinu zkrácená lhůta oproti předchozí úpravě představované novelizovaným zákonem o právu rodinném byla opět zkrácena novelou zákona o rodině č. 132/1982 Sb., a to na lhůtu šesti měsíců.³⁴

Zásadní novelu zákona o rodině představuje zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Nezměnil základ osvojení, tedy dle tehdejšího chápání institut náhradní rodinné péče, ale proces osvojení a práva zúčastněných stran byla zpřesněna.

³¹ NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 9 s.

³² Tamtéž 9 s.

³³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 474 s.

³⁴ Tamtéž, 475 s.

K osvojení byl nadále vyžadován souhlas rodičů dítěte-osvojeence (v postavení zákonných zástupců), ale i souhlas dítěte, pokud je schopno posoudit dosah osvojení. Právo udělit souhlas s osvojením měl nyní i rodič, i když byl nezletilý. Podmínky, za kterých nebylo potřeba souhlasu rodiče dítěte s osvojením uvedené v § 68 zákona o rodině, byly doplněny o příklady či spíše skutkové podstaty neprojevení opravdového zájmu o dítě (označován také jako kvalifikovaný nezáměr). Zároveň byla zavedena speciální pouze dvouměsíční lhůta pro stanovení nezáměru rodiče o novorozené dítě. V souvislosti s přijetím Evropské úmluvy o osvojení dětí z roku 1967, která byla Českou republikou ratifikována v roce 2000, mohla matka dítěte dát souhlas s osvojením až po uplynutí 6 týdnů od narození dítěte. Odvolat souhlas s osvojením mohli rodiče dítěte pouze do té doby, než se dítě rozhodnutím příslušného orgánu veřejné moci dostalo do péče budoucích osvojitelů. Pozitivně lze hodnotit i úpravu, která zakazovala soudu rozhodnout o osvojení, bylo-li zahájeno řízení o určení otcovství k dítěti, do doby, než takové řízení skončí.³⁵

Zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí byla dána kompetence orgánům sociálně-právní ochrany na poli zprostředkování a rozhodování o osvojení. Tyto orgány veřejné správy se staly jediným oficiálním zprostředkovatelem osvojení.³⁶ Navíc, jak uvádí Zuklínová, orgány sociálně-právní ochrany rozhodovaly při svěřením do péče před osvojením (předadopční péče), pokud dítě bylo umístěné v ústavní péči z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů. O tomto zásahu do rodičovských práv tak rozhodoval správní orgán a nikoliv soud.³⁷ Přitom pouze soud může zaručit právo na spravedlivý proces, a tak se jeví jako velmi nežádoucí, aby o tomto procesním úkonu rozhodoval někdo jiný.

Největší legislativní změnou posledních několika let bylo bezesporu přijetí občanského zákoníku, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014, a navrátil rodinné právo zpět do soukromoprávního kodexu. Osvojení, které je společně s celým rodinným právem upraveno v části druhé občanského zákoníku, tak je staronově chápáno jako primárně institut statusový, a nikoliv jen jako institut náhradní rodinné péče.³⁸

Z výše podaného výkladu si můžeme všimnout posunu od původně smluvního vztahu, který stát prostřednictvím svých orgánů fakticky jen potvrzoval, k institutu náhradní rodinné péče, kde stát se stává prostředníkem, který spojuje děti vhodné k osvojení a budoucí osvojitele. Zákonodárce se snažil stále více upřednostnit zájem dítěte, avšak ten byl spatřován v zajištění

³⁵ NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 9 - 10 s.

³⁶ viz § 19a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

³⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 476 s.

³⁸ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online] [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0> 745 s.

nové rodiny, pokud byla jeho původní rodina shledána jako nejevící dostatečný zájem a tím i pro dítě nevhodná. S ohledem na to, že již od 60. let byly známy nedostatky ústavní výchovy dětí³⁹ a až do nedávna byl institut pěstounství jen málo využívaný a ze strany státu podporovaný, byla celospolečenská i politická tendence k co nejrychlejšímu a nejsnadnějšímu přechodu dítěte do nové rodiny a kdy každý měsíc lhůty, který oddaloval rozhodnutí o osvojení, byl vnímán negativně. To lze nejlépe demonstrovat na lhůtě pro stanovení domněnky nezájmu, která je dle § 820 občanského zákoníku stanovena tříměsíční, zatímco novelizovaný zákon o právu rodinném znal dvouletou obecnou lhůtu pro stanovení nezájmu. Můžeme tedy konstatovat, že soud mohl rozhodnout o nepotřebnosti souhlasu rodičů dítěte k osvojení stále rychleji. Občanský zákoník, ačkoliv navazuje na předchozí úpravu, se zjevně snaží svou zevrubnou úpravou souhlasu rodičů k osvojením narovnat znevýhodněné postavení biologické (pokrevní) rodiny budoucího osvojence, avšak i z tohoto důvodu se neseťkává mezi lidmi chtějící osvojit dítě s pochopením.

³⁹ VODÁK, Pavel. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 22 - 23 s.

2. Pojem osvojení a jeho právní úprava

Osvojení upravené v občanském zákoníku je definované v § 794 jako přijetí cizí osoby za vlastní. Jde o návrat k tradiční prvorepublikové definici,⁴⁰ avšak materiálně úprava osvojení navazuje na předchozí zákonnou úpravu. Občanský zákoník rozlišuje osvojení nezletilého a osvojení zletilého, které je do našeho právního prostředí vráceno od svého zrušení zákonem o právu rodinném. V této části je mým cílem přiblížit institut osvojení a zároveň obecně popsat právní normy upravující osvojení tak, aby bylo možné následně přistoupit k výkladu o procesních aspektech. Dle mého názoru není účelné vyhýbat se odkazům na hmotněprávní úpravu, bez kterých nelze procesní pravidla komplexně uchopit, stejně jako hmotněprávní úpravu nemůžeme chápat v celku bez znalosti její procesní stránky.

2.1. Charakteristika osvojení v českém právním řádu

Osvojení rozlišujeme na osvojení nezletilého plně nesvéprávného dítěte a osvojení zletilého, které dále rozlišujeme na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

Osvojení nezletilého můžeme charakterizovat jako osvojení úplné, tedy dochází k úplnému zrušení právních poměrů mezi osvojencem a jeho původní rodinou (pokrevní rodinou) a vzniku nových právních poměrů mezi osvojencem a osvojitelem a zároveň i mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Naopak při neúplném osvojení zůstávají některá práva a povinnosti mezi osvojencem a rodinou původu zachována a nedochází ke vzniku právních poměrů mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Příkladem neúplného osvojení v našem právním řádu je osvojení zletilého. Individuálním osvojením rozumíme takové osvojení, kdy osvojuje pouze jeden osvojitel. Toto individuální osvojení, lze rozdělit na takzvané nepravé osvojení, kdy osvojitel je manžel rodiče osvojence (jeden z důvodů, proč důvodová zpráva k občanskému zákoníku opouští koncept osvojení jako pouhý institut náhradní rodinné péče, je vysoký počet případů nepravých osvojení) a individuální osvojení v užším slova smyslu, kdy jeden osvojitel osvojuje do své péče. Společně osvojit mohou dle § 800 občanského zákoníku jen manželé a osvojenec získá k oběma osvojitelům stejný právní poměr jako by měl k přirozeným rodičům.⁴¹ Osvojení je možné zrušit rozhodnutím soudu na základě návrhu osvojence nebo osvojitele, jsou-li pro to důležité důvody, avšak po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení nastává automatická konverze zrušitelného osvojení na osvojení nezrušitelné, a to bez

⁴⁰ viz. § 1 zákona č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení

⁴¹ Individuálně může osvojit i osoba žijící v registrovaném partnerství. § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, který zabraňoval, aby se jeden z partnerů žijící v registrovaném partnerství stal osvojitelem, byl zrušen nálezem Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016 sp. zn.: Pl.ÚS 7/15 vyhlášen pod č. 234/2016 Sb.

jakéhokoliv zásahu soudu či jiného správního orgánu. Tato konverze nenastane, je-li osvojení v rozporu se zákonem. Osvojení, při kterém zůstává obvyklý pobyt osvojence v rámci České republiky, nazýváme jako vnitrostátní osvojení, a naopak pokud dochází při osvojení ke změně obvyklého pobytu osvojence z České republiky do ciziny nebo z ciziny do České republiky, jedná se o mezinárodní osvojení.⁴²

Jak osvojení zletilého, tak i osvojení nezletilého, vzniká na základě rozhodnutí soudu, ale v případě osvojení zletilého se částečně projevuje smluvní charakter osvojení, který se stále uplatňuje například v rakouském právu. Řízení o osvojení zletilého je stále ovládáno vyšetřovací zásadou, stanovenou § 21 ZŘS, ale soukromoprávnímu charakteru osvojení tu nestojí v cestě požadavek na veřejnoprávní ochranu nezletilého dítěte.⁴³

2.2. Mezinárodní úmluvy vztahující se k právní úpravě osvojení

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, v článku 10 stanovuje přímou použitelnost vyhlášených mezinárodních smluv, ke kterým dal parlament souhlas s ratifikací v případě, že stanovuje něco jiného než zákon. Od 1. května 2004, kdy se Česká republika stala členem Evropské unie, je pramenem práva i unijní právo. V této kapitole bych proto stručně shrnul nejdůležitější mezinárodní smlouvy, které upravují osvojení nebo řízení o osvojení.

2.2.1. Úmluva o právech dítěte

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte (**Úmluva o právech dítěte**) nabylo účinnosti dne 6. 2. 1991 a zavazuje Českou republiku jako nástupnický stát Československé federativní republiky. Úmluva o právech dítěte stanovuje v článku 21, že stát, který povoluje osvojení⁴⁴, zabezpečí, aby byl v první řadě brán do úvahy zájem dítěte. Stát také musí zajistit, aby bylo osvojení povolováno orgánem, jehož pravomoc je udělena zákonem a dle předem stanoveného řízení. Řízení o osvojení musí být vedeno tak, aby byly zjištěny všechny informace, ze kterých lze určit, zda je osvojení přípustné. Celým řízením ve věcech osvojení nezletilého prostupuje ustanovení čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, v němž se stanovuje přednost zájmu dítěte. Tento článek Ústavní soud označil za dominantní ustanovení Úmluvy o právech dítěte v nálezu sp. zn. IV. ÚS 695/2000 a určil, že

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 599 - 602 s.

⁴³ tamtéž 602 s.

⁴⁴ Úmluva o právech dítěte se zabývá z pohledu našeho právního řádu osvojením nezletilého, jelikož dle článku 1 se dítětem pro účel Úmluvy o právech dítěte rozumí lidská bytost mladší osmnácti let, nedosáhla-li zletilosti dříve.

zájem dítěte musí být vždy individuálně posouzen.⁴⁵ ⁴⁶ Úmluva o právech dítěte dále stanovuje, že osvojení do zahraničí má být užíváno teprve tehdy, nemůže-li být o dítě postaráno náhradním způsobem v zemi původu. V případě osvojení do zahraničí musí mít dítě stejnou záruku práv jako v jeho zemi původu a z mezinárodního osvojení nesmí plynout neoprávněný zisk pro zúčastněné osoby. Státy zavázané touto smlouvou mají uzavírat další mezinárodní smlouvy, které zaručí, aby umístění dítěte do péče bylo uskutečněno příslušným orgánem či úřadem.

Na proces osvojení se vztahují i články 7 a 8 Úmluvy o právech dítěte, které stanovují právo znát své rodiče, pokud je to možné, a právo na zachování totožnosti. V článku 12 Úmluvy o právech dítěte se zajišťuje právo dítěte vyjádřit svůj názor v záležitostech, které se ho dotýkají, pokud je toho schopné.

2.2.2. Evropská úmluva o osvojení dětí

Evropská úmluva o osvojení dětí⁴⁷ byla přijata ve Štrasburku 24. dubna 1967, avšak pro Českou republiku nabyla účinnosti 9. 12. 2000 Sdělením MZV č. 132/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí (**Evropská úmluva o osvojení dětí**). Stejně jako Úmluva o právech dítěte se Evropská úmluva o osvojení dětí týká pouze osvojení nezletilého, protože dle článku 3 se bude aplikovat, jen bylo-li osvojení v době žádosti o osvojení méně než osmnáct let a zároveň není považován za zletilého (např. uzavřením sňatku). Evropská úmluva o osvojení dětí v článku 6 dovoluje společně osvojovat pouze dvěma osobám v manželském svazku, anebo jedné osobě samostatně (stejnou normu nalezneme v § 800 občanského zákoníku). Dle tohoto ustanovení úmluvy je vyloučeno, aby osvojovaly společně osoby, které jsou stejného pohlaví v postavení registrovaných partnerů. Dále Evropská úmluva o osvojení dětí stanovuje minimální věk, který osvojitel musí splňovat, na rozmezí 21 až 35 let s možností odchylek. Česká právní úprava tomuto článku nevyhovuje, a proto byla Českou republikou učiněna výhrada k tomuto ustanovení.⁴⁸ O osvojení musí rozhodovat soudní nebo správní orgán (článek 4), který osvojení povolí jen v případě, že: a) proběhnou příslušná šetření týkající se osvojitele, dítěte a jeho rodiny (článek 9), b) osvojení je v zájmu dítěte (článek 8), c) jsou získány souhlasy rodičů dítěte a manžela osvojitele, pokud není stanoveno, že tento souhlas není potřeba (článek 5), d) dítě setrvává po dostatečně dlouhou dobu v péči osvojitelů (článek 17). Zakázán je jakýkoliv nenáležitý

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11.05.2001 sp. zn. IV. ÚS 695/2000

⁴⁶ Obdobně rozhodl Ústavní soud v nálezu ze dne 24. 1. 2019 sp. zn. II. ÚS 2344/18, kde judikoval: „*Princip nejlepšího zájmu dítěte ve smyslu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte totiž působí i jako interpretační princip, a jeho prizmatem je tedy třeba nahlížet i relevantní ustanovení zákona.*“

⁴⁷ European Convention on the Adoption of Children. [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/058>

⁴⁸ NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 46 s.

finanční prospěch plynoucí ze vzdání se dítěte (článek 15) a zákonem omezený počet dětí, které může osvojitel osvojit (článek 12).

Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí⁴⁹ byla schválena 27. listopadu ve Štrasburku, avšak Česká republika není smluvní stranou této smlouvy⁵⁰. I když nebyla Revidovaná Evropská úmluva o osvojení dětí ratifikována, její text ovlivnil úpravu osvojení v občanském zákoníku.⁵¹

Smluvní státy mohou povolit společné osvojení dle článku 7 Revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí homosexuálním párům žijícím v registrovaném partnerství, manželství nebo i párům (homosexuálním i heterosexuálním), které žijí ve stabilním vztahu (stable relationship). Minimální věk osvojitelů je snížen na rozmezí 18 až 30 let a minimální věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem má být 16 let (článek 9). Poslední článek Revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí před závěrečnými ustanoveními upravuje možnosti utajení osvojení a zároveň právo osvojence na zpřístupnění informací ohledně svého původu.⁵²

2.2.3. Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Nejdůležitější mezinárodní smlouva o mezinárodním osvojení je Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (**Haagská úmluva**)⁵³, která byla přijata dne 29. května 1993 v Haagu a jménem České republiky byla podepsána v Haagu dne 1. prosince 1999. Haagská úmluva nabyla účinnosti dne 1. června 2000 sdělením č. 43/2000 Sb., m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Jak napovídá název, Haagská úmluva se týká pouze osvojení nezletilého⁵⁴. V preambuli Haagské úmluvy jsou stanoveny základní principy, na kterých stojí mezinárodní osvojení. Mezi tyto základní principy patří subsidiarita mezinárodního osvojení, přednost a ochrana rodinného prostředí pro výchovu dítěte, právo dítěte vyrůstat ve své původní rodině, ochrana dítěte před únosy, obchodováním s dětmi a respektování zájmů dítěte.⁵⁵

⁴⁹ European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202>

⁵⁰ Chart of signatures and ratifications of Treaty 202 - European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202/signatures>

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 603 s.

⁵² European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084823>

⁵³ Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Inter-country Adoption. [online] [cit. 2019-02-05] Dostupné z: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69>

⁵⁴ Respektive dle článku 3 Haagské úmluvy se úmluva nebude aplikovat v případě, že byly souhlasy s osvojení ústředních orgánů obou států dány po dosažení 18 let věku dítěte.

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 605 s.

2.2.4. Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Proces osvojení nezletilého je upravován na mezinárodní úrovni Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí⁵⁶ (**Evropská úmluva o výkonu práv dětí**) přijatou dne 25. ledna 1996 a pro Českou republiku účinnou od 1. července 2001 sdělením č. 54/2001 Sb., m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

Dítětem se dle Evropské úmluvy o výkonu práv dětí rozumí člověk mladší 18 let.⁵⁷ Dítě má v soudním řízení, ve kterém se rozhoduje o právech a povinnostech, jenž se ho dotýkají, právo na příslušné informace, vyjádřit svůj názor a být informováno o důsledcích rozhodnutí, a to za předpokladu, že dítě je schopno dostatečně chápat situaci. Dítě má dále právo na ustanovení zvláštního zástupce pro soudní řízení, které se ho týká v případě, že ho osoby mající rodičovskou odpovědnost nemohou zastupovat z důvodu konfliktu zájmů.

2.3. Vnitrostátní právní úprava

Základní ústavní zákony určující rámeček našeho právního systému v některých případech přímo obsahují závazná pravidla týkající se rodinného práva a procesu osvojení. Kromě již zmíněného Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., ústavy České republiky, se jedná o usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (**Listina**). Článek 10, odst. 2 Listiny stanovuje, že: „*Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.*“ a článek 32 zaručuje ochranu rodiny a rodičovství, zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Dle tohoto článku mají na péči a výchovu dětí právo rodiče a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů dle článku 32 odst. 4 Listiny mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Občanský zákoník integroval rodinné právo do obecného soukromoprávního kodexu a upravuje ho v části druhé Rodinné právo. Osvojení je v občanském zákoníku zařazeno v druhé hlavě rodinného práva v paragrafech 794 až 854.

Obecným procesním předpisem pro civilní řízení je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (**OSŘ**), který upravuje především řízení sporné. Dle § 1 odst. 3 ZŘS se při řízení ve věcech osvojení použije OSŘ subsidiárně. ZŘS upravuje řízení ve věcech osvojení jako jedno z nesporných řízení v části druhé v hlavě V oddílu 4. Oddíl je dále rozdělen na dva pododdíly upravující osvojení nezletilého a osvojení zletilého. Z této

⁵⁶ European Convention on the Exercise of Children's Rights. [online] [cit. 2019-02-06] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>

⁵⁷ Evropská úmluva o výkonu práv dětí se dle článku 1 použije na děti mladší 18 let, jedná se tedy pouze o případy řízení o osvojení nezletilého.

systematiky zákona, kdy řízení ve věcech o osvojení je odděleno od řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, je možné vidět snahu zákonodárce o procesní úpravu osvojení jako samostatného statusového institutu.⁵⁸

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (**zákon o sociálně-právní ochraně dětí**) je veřejnoprávní norma, kterou stát zajišťuje ochranu práv dítěte a jeho oprávněných zájmů.⁵⁹ Hlava IV zákona o sociálně-právní ochraně dětí je věnována zprostředkování osvojení a pěstounské péči. Stát prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany dětí je jediný, kdo smí provádět zprostředkování osvojení.⁶⁰ Zákon o sociálně-právní ochraně dětí také zřizuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který má na území České republiky působnost v rámci mezinárodního osvojení.⁶¹

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 606 s.

⁵⁹ § 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ § 19a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

3. Předpoklady osvojení nezletilého

3.1. Obecné předpoklady osvojení

Osvojením má vzniknout nejen právní poměr mezi osvojencem a osvojitelem, v zásadě stejný jako je právní poměr mezi rodičem a dítětem, ale také faktický citový, mezilidský a sociální vztah obdobný tomu, který je běžný mezi biologickými rodiči a jejich dětmi. Požadavek na vznik tohoto vztahu nalezneme v § 795 občanského zákoníku. Smyslem osvojení má být přijetí cizí osoby bez jakýchkoliv výhrad a bez úmyslu osvojení v budoucnu zrušit, pokud dítě nebude splňovat požadavky osvojitelů. Nestací tedy pouhá vůle osvojitelů poskytnout náhradní rodinnou péči dítěti bez rodičů, či dítěti, jehož rodiče dali souhlas k osvojení, ale občanský zákoník požaduje, aby v každém jednotlivém případě osvojení existovala vůle k vytvoření rodiny a k přijetí takového dítěte za vlastní. Stejně tak dítě musí přijmout osvojitele za své rodiče. Statusová povaha osvojení tedy od zúčastněných vyžaduje, aby ještě před rozhodnutím soudu o osvojení vznikl vztah, který je založený na vzájemném respektu, porozumění a důvěře. Vznik tohoto vztahu je podmínkou i pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. V době rozhodnutí o osvojení stačí, aby byly přítomny alespoň základy výše popsaného vztahu mezi osvojencem a osvojitelem. Soud tedy musí v průběhu řízení o osvojení dospět k závěru, že vztah mezi budoucím rodičem a dítětem vznikl nebo alespoň, že základy vztahu mezi budoucími rodiči a dítětem jsou přítomny. K tomuto přesvědčení musí soud dospět na základě dokazování po zahájení řízení podáním návrhu na osvojení.⁶²

3.1.1. Péče před osvojením

K tomu, aby vznikl vztah stanovený v § 795 občanského zákoníku, slouží osobní péče osvojitelů o osvojence před osvojením. Tato péče upravená v § 826 a násl. občanského zákoníku musí trvat dostatečnou dobu, aby soud mohl přesvědčivě zjistit existenci poměru popsaného v § 795. Minimální doba této péče je 6 měsíců dle § 829 odst. 2 občanského zákoníku a soud může její délku libovolně prodloužit. Horní hranice není pevně stanovena, avšak maximální délka péče před osvojením je spojena s okamžikem, kdy soud přesvědčivě zjistil existenci takového poměru (vztahu), jaký je smyslem a cílem osvojení.⁶³

Péče o dítě před osvojením se v občanském zákoníku dělí na péči budoucích osvojitelů dle § 823 a péči před osvojením podle § 826, která je obligatorní součástí osvojení. K předání dítěte do obligatorní péče před osvojením dle § 826 občanského zákoníku může dojít až po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas rodiče k osvojení. Tato tříměsíční doba je

⁶² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 614 – 616 s.

⁶³ Tamtéž 724 – 727 s.

stanovena v souvislosti s ustanovením § 817 občanského zákoníku, které stanovuje dobou tří měsíců, po kterou rodič osvojence může odvolat souhlas k osvojení, a současně dle § 825 občanského zákoníku tři měsíce od okamžiku udělení souhlasu k osvojení se pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. V občanském zákoníku nově zavedená péče budoucích osvojitelů dle § 823 vychází vstřícně snahám osob, kteří chtějí „adoptovat miminko co nejmenší a co nejdříve“. Tedy řečeno jinak, jde o možnost *co nejrychlejšího převzetí nezletilého do péče budoucích osvojitelů*. Osvojitelé mohou nezletilého převzít do péče ihned, co byl udělen souhlas obou rodičů k osvojení, a jelikož ani to se nezdá zákonodárci dost rychlé, může být dítě předáno i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí, pokud k tomu dají rodiče souhlas. Dítě tak mohou budoucí osvojitelé mít v péči dříve, než uplyne ochranná doba šesti týdnů, po kterou matka osvojence nemůže udělit souhlas k osvojení, a v praxi bude snaha o to, aby si budoucí osvojitelé odnesli (převzali do své péče) dítě již z porodnice. Jak o svěřeni do péče budoucích osvojitelů dle § 823 občanského zákoníku, tak o svěřeni do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku rozhoduje pouze soud. Bude tak pro oba případy potřeba důsledná procesní aktivita na straně budoucích osvojitelů, kteří, i když si zajistí souhlasy od obou rodičů k okamžité péči budoucích osvojitelů, získají dítě do péče až pravomocným rozsudkem soudu o svěřeni dítěte do péče. Soudní řízení o udělení dítěte do péče budoucích osvojitelů musí proběhnou co nejrychleji od podání návrhu na zahájení řízení, aby byl splněn požadavek na okamžitou péči, ale nelze se snížit pouze k formálnímu potvrzení, jelikož skutkový stav musí být zjištěn stejně důkladně jako při svěřeni do péči před osvojením podle § 826 občanského zákoníku. Budoucí osvojitelé, kteří mají zájem o co nejrychlejší projednání a rozhodnutí ve věci, musí svojí procesní aktivitou, kvalitou svých podání a předložením relevantních důkazů umožnit soudu rychlé projednání věci. Občanský zákoník stanovuje povinnost rodičů osvojovaného dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí o předání dítěte do péče, a i přes to, že o se předání do péče rozhoduje v soudním řízení, kde je dítě zastoupeno opatrovníkem, který bývá zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se tak pravděpodobně o informování o faktickém fyzickém předání dítěte budoucím osvojitelům.⁶⁴

Budoucí osvojitelé mohou tedy přijmout dítě do péče budoucích osvojitelů dle § 823 občanského zákoníku (na základě rozsudku soudu) ihned, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Tato péče před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas s osvojením, není obligatorní péčí před osvojením dle § 826 občanského zákoníku. Důležité je ustanovení § 828 občanského

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 702 – 709 s.

zákoníku, které zavádí automatickou konverzi péče budoucích osvojitelů na péči před osvojením bez nutnosti dalšího rozhodnutí soudu.

3.1.2. Požadavky na osvojitele

Občanský zákoník, a i mezinárodní smlouvy upravující osvojení, zdůrazňují ochranu zájmů nezletilého dítěte, které je osvojováno.⁶⁵ Aby nezletilý osvojenec našel v osvojiteli dobrého rodiče, stanovuje občanský zákoník v § 799 požadavky, které musí osvojitel kumulativně splňovat. Nesplní-li tyto předpoklady, k osvojení nemůže dojít. Tyto podmínky jsou: zletilost, svéprávnost, osobní vlastnosti osvojitele, způsob života osvojitele, důvody a pohnutky, které vedou osvojitele k osvojení, a v neposlední řadě odpovídající zdravotní stav osvojitele. Podmínka zletilosti, kterou fyzická osoba dle § 30 občanského zákoníku nabývá dosažením 18 let, je v souladu s požadavky Revidované Evropské úmluvy o osvojení dětí. Požadavek na svéprávnost osvojitele musíme chápat jako požadavek plné svéprávnosti, kterou fyzická osoba nabývá dosažením zletilosti, uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti, avšak vzhledem k požadavku zletilosti, budou poslední dvě možnosti pro osvojení irelevantní. Osvojitel, tak musí být vždy starší 18 let a zároveň nesmí být omezen na svéprávnosti. Osobní vlastnosti osvojitele budou posuzovány soudem s ohledem na to, jaká práva a povinnosti bude muset osvojitel jako budoucí rodič plnit. Osvojitel bude muset, jako budoucí rodič, být schopen plnit vyživovací povinnost, zajistit dušení i fyzické potřeby dítěte a zajistit zdravotní péči o dítě. Vyloučení by měli být osvojitelé, kteří se dopouští trestné činnosti, jsou závislí na alkoholu, drogách, či jiných návykových látkách, patologičtí hráči nebo osoby s duševní poruchou. Soud může v rámci hodnocení způsobu života osvojitele zkoumat i jeho majetkové a bytové poměry, aby byly v budoucnu dostatečně zajištěny materiální potřeby osvojovaného nezletilého. Důvody a pohnutky, které vedou osvojitele k osvojení, souvisí s vůlí osvojitele přijmout osvojenec za vlastní dítě a vytvořit tak rodinu a vztah dle § 795 občanského zákoníku, jenž je smyslem osvojení. Zdravotní stav osvojitele se nesmí negativně projevit na poskytované péči osvojenici ve značné míře. Osvojitel nebo jeden z osvojitelů tedy může trpět i závažnější nemocí nebo poruchou zdraví, která mu však zásadně nebrání v péči o dítě. V hraničních a problematických případech bude na soudu, aby v rámci řízení provedl důkazy (například znalecký posudek), díky kterým dostatečně zjistí skutkový stav. Typicky se jedná o případy zrakově či sluchově postižených osob, které jsou schopny poskytovat péči o dítě jen do určité míry. V těchto případech musí být rozhodnutí soudu o návrhu na osvojení přiměřeně a precizně odůvodněno na základě skutkových zjištění, aby nedocházelo k diskriminaci osob se zdravotním

⁶⁵ § 795 Občanského zákoníku: „Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.“

znevýhodněním. Požadavky na osvojitele dle § 799 občanského zákoníku bude soud zjišťovat v souladu s vyšetřovací zásadou. Nebude tedy vázán pouze předkládanými listinami a návrhy účastníků řízení. Soud musí dospět k závěru, že osvojitel splňuje všechny zákonem stanovené požadavky k okamžiku vydání rozhodnutí o svěřeni nezletilého do péče budoucích osvojitelů dle § 823 občanského zákoníku, tak k okamžiku rozhodnutí o svěřeni do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku, i ke dni rozhodnutí o osvojení.⁶⁶

Je-li osvojitel rodičem, bude soud v souladu s § 801 občanského zákoníku zkoumat, zda je osvojení v zásadním rozporu se zájmy osvojitelových dětí. Osvojitel není omezen počtem nezletilých, které může osvojit, což je i požadavek uvedený v mezinárodních smlouvách. Omezení, kolik dětí může být jedním osvojitelem osvojeno, spočívá v ochraně zájmů dětí, které osvojitel již má bez ohledu na to, zda se jedná o biologické rodičovství nebo rodičovství založené na základě rozhodnutí soudu v řízení o osvojení. Občanský zákoník uvádí, že: „majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující.“⁶⁷ Zkoumána tak bude schopnost osvojitele pečovat nejenom o osvojence, ale i o stávající členy rodiny. Složitější z pohledu řízení o osvojení bude určit schopnost dětí osvojitele vytvořit si s novým sourozencem vztah a přijmout ho do rodiny. Děti osvojitele nejsou účastníky řízení ve věcech osvojení dle § 431 a násl. ZŘS, ačkoliv v řízení může dojít k zásahu do jejich práv a povinností. Vzhledem k tomu, že děti osvojitele nejsou účastníky řízení, soud jim nejmenuje ani kolizního opatrovníka, který by chránil jejich zájmy v řízení. Ten, kdo v řízení zastupuje zájmy dětí osvojitele, je pouze opatrovník osvojence. Opatrovník osvojence tedy musí komplexně zhodnotit zájmy osvojence, tak i zájmy ostatních členů osvojitelovy rodiny. Toto řešení brání nárůstu počtu účastníků v řízení o osvojení.⁶⁸ Svoboda však uvádí, že jediným procesním subjektem, který má hájit zájmy dětí osvojitele je soud.⁶⁹ V obou případech však jde o nedokonalé řešení, jelikož zájem dítěte osvojitele není v řízení dostatečně zastoupen. Dle mého názoru de lege ferenda by za účastníky řízení mohly být označeny i děti osvojitele v části řízení týkající se rozhodování o tom, zda je či není osvojení v zásadním rozporu s jejich zájmy. Dítě osvojence, které se například blíží věkem k hranici zletilosti, by mělo mít možnost hájit své zájmy jako účastník řízení.

⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 627 – 633 s.

⁶⁷ § 801 Občanského zákoníku

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 637 – 639 s.

⁶⁹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jirí. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 827 – 831 s.

3.2. Požadavky na osvojení

V řízení o osvojení nezletilého lze osvojit pouze osobu nezletilou (takovou, která nedosáhla 18 let), která zároveň není plně svéprávná. Tedy pokud nezletilá osoba získá plnou svéprávnost jiným způsobem uvedeným výše, než je dosažení zletilosti, lze osvojení provést pouze jako osvojení zletilého.⁷⁰

Mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl, jenž je stanoven v § 803 občanského zákoníku. Přiměřeným věkovým rozdílem má být minimálně 16 let, zároveň je však stanovena výjimka z tohoto pravidla, a proto v případě, že souhlasí s osvojením opatrovník dítěte, který dítě zastupuje v řízení o osvojení, a soud shledá osvojení v souladu se zájmy dítěte, může osvojitel osvojit osvojence, i když mezi nimi je věkový rozdíl menší než 16 let. Minimální věkový rozdíl 16 let koresponduje jednak s věkem, kdy může člověk nejdříve uzavřít manželství, a jednak s věkem, kdy rodič může nejdříve udělit souhlas s osvojením. Tedy 16 let je nejranější věk, kdy právo předpokládá, že člověk bude mít děti. Horní hranice přiměřeného věkového rozdílu není zákonem stanovena, ale měla by reflektovat přirozenou biologickou možnost stát se rodičem a být schopen se postarat o dítě minimálně do jeho zletilosti.⁷¹

Osvojencem nemůže být příbuzným v přímé linii ani sourozencem osvojitele, protože nelze umožnit přijetí cizí osoby za vlastní, pokud už obdobný poměr, jaký je cílem osvojení, mezi osobami existuje. Toto pravidlo upravené v § 804 občanského zákoníku neplatí v případě náhradního mateřství. Zákon na tomto místě tedy umožňuje, aby bylo osvojeno dítě, které se narodí pomocí asistované reprodukce a náhradní matka bude blízký rodinný příslušník. § 804 je jediné místo v občanském zákoníku, které o náhradním mateřství mluví a jinak tento institut zůstává bez právní úpravy. Z pohledu řízení o osvojení nebude rozdíl mezi návrhem osvojitelů, kteří jsou biologičtí rodiče dítěte (jejich genetický materiál nebo jeho část pochází od nich) narozeného pomocí náhradního mateřství, a návrhem jiných osvojitelů.⁷²

3.3. Souhlas s osvojením

Souhlas s osvojením upravuje občanský zákoník v § 805 a násl. a jedná se o jednu ze základních hmotněprávních podmínek, které musí být splněny, aby soud mohl rozhodnout ve prospěch návrhu na osvojení.⁷³ Požadavek na udělení souhlasu s osvojením je stanoven jednak

⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 639 – 641 s.

⁷¹ Tamtéž, 641 – 643 s.

⁷² Tamtéž, 643 – 645 s.

⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 646 – 647 s.

v několika mezinárodních dokumentech⁷⁴ a jednak vychází z historické smluvní úpravy osvojení.⁷⁵ Občanský zákoník umožňuje ve zvláštních případech nahrazení souhlasu některých osob, avšak tyto případy musí být považovány za výjimečné. Pouze soud může rozhodnout o tom, zda není potřeba souhlasu ve zvláštním řízení.

Ve výše zmíněném paragrafu občanského zákoníku jsou uvedeny tři druhy osob (zpravidla účastníků řízení o osvojení), bez jejichž souhlasu nemůže být ve věci rozhodnuto, a to: 1) souhlas dítěte, 2) souhlas rodiče nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče 3) souhlas manžela osvojitele. Osvojitel svůj souhlas vyjadřuje samotnou procesní aktivitou – podáním návrhu na zahájení řízení o osvojení.⁷⁶

3.3.1. Souhlas osvojitele

Jak již bylo řečeno výše, občanský zákoník nijak nespécifikuje souhlas osvojitele, ale předpokládá ho v § 796 „*O osvojení nezletilého rozhodne soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit.*“ Bude tak souhlas udělovat prostřednictvím podání návrhu na zahájení řízení a svůj souhlas bude moci odvolat až do samotného konce řízení před nabytím právní moci rozhodnutí ve věci, a to zpětvzetím návrhu.⁷⁷

3.3.2. Souhlas osvojenec

Osvojenec bude vždy účastníkem řízení o osvojení a jeho souhlas s osvojením je jedním z participačních práv dítěte dle Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Občanský zákoník rozděluje děti na ty starší 12 let, jejichž osobního souhlasu je třeba vždy, a na děti, které nedosáhly věku 12 let, jimž soud jmenuje opatrovníka⁷⁸, zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí, který může udělit souhlas s osvojením jménem dítěte. Souhlas dítěte, které dosáhlo věku 12 let, se nevyžaduje dle § 806 občanského zákoníku ve dvou situacích: 1) *je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvožovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte*, 2) *dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu.*⁷⁹

Opatrovník dítěte mladšího 12 let má za úkol před udělením souhlasu důkladně zjistit všechny rozhodné skutečnosti, aby určil, zda je osvojení v zájmu dítěte. Opatrovník bude zjišťovat, zda existují členové širší rodiny osvojenec, kteří by byli schopni a ochotni zajistit

⁷⁴ viz článek 3 a násl. Haagské úmluvy, článek 5 Evropské úmluvy o osvojení dětí, článek 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

⁷⁵ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 33 s.

⁷⁶ ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 354 s.

⁷⁷ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 45 s.

⁷⁸ V tomto případě jde o opatrovníka v hmotněprávním smyslu, neboť souhlas s osvojením je hmotněprávní právní jednání. Orgán sociálně-právní ochrany bývá v řízení o osvojení jmenován i kolizním opatrovníkem.

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. V Praze: C.H. Beck, 2017. 188 s.

osvojení potřebnou péči. Soud osvojované dítě vyslechne, pokud je to možné. Jeho vyjádření bude soud posuzovat s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje. V případě dítěte, které dosáhlo 12 let a u kterého nebyla shledána výjimka z povinnosti získat jeho souhlas, nelze nahrazovat jeho souhlas jiným právním jednáním či úkonem. Souhlas musí mít, stejně jako souhlas rodiče dítěte, formu osobního prohlášení vůči soudu. Soud má povinnost ještě před vyslovením souhlasu dítě poučit dle § 806 odst. 2 občanského zákoníku o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením. Osvojenec by tedy měl být nejen poučen tak, aby dostatečně chápal situaci a řízení, jehož je účastníkem, ale i právní následky svého jednání. Poučení by mělo obsahovat vysvětlení § 835 občanského zákoníku, tedy změny příjmení osvojenice a případnou možnost nesouhlasu se změnou příjmení. Další částí poučení bezpochyby je upozornění na možnost zrušení osvojení a jeho konverze na nezrušitelné osvojení dle § 840 občanského zákoníku. Samozřejmostí by mělo být důkladné poučení o tom, jak se souhlas k osvojení dává a jak a do kdy může svůj souhlas osvojenec vzít zpět.⁸⁰

Při osobním jednání dítěte se soudcem a jeho poučení je hlavně na osobě soudce, aby zajistil takové podmínky, které zajistí ohleduplný a empatický přístup k dítěti. Soudce může omezit přítomnost dalších osob, volit jazyk a styl hovoru přístupný dítěti a zvolit přátelštější prostředí k jednání.⁸¹

Nezletilý osvojenec, který dosáhl věku 12 let může dle § 808 občanského zákoníku odvolat souhlas s osvojením až do okamžiku právní moci rozhodnutí o osvojení. Odvolání souhlasu s osvojením je nutné provést stejnou formou jako bylo provedeno jeho udělení, tedy osobním prohlášením vůči soudu.⁸²

3.3.3. Souhlas rodičů osvojenice

Právo udělit souhlas k osvojení má rodič v právním slova smyslu, tedy matka, která dítě porodila,⁸³ a otec, kterému svědčí jedna z domněnek otcovství. Jde tedy jinak řečeno o rodiče zapsané v rodném listu.⁸⁴ Jedná se o přirozené právo rodiče, které není součástí rodičovské odpovědnosti. Je-li tedy rodič rozhodnutím soudu zbaven rodičovské odpovědnosti, může soud zároveň rozhodnout i o zbavení rodiče práva dát souhlas k osvojení dle § 873 občanského zákoníku, ale samotné zbavení rodičovské odpovědnosti neznamena ztrátu práva dát souhlas k

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 649 – 656 s.

⁸¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 356 s.

⁸² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 657 s.

⁸³ dle § 775 občanského zákoníku dle zásady „mater semper certa est“

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 659 s.

osvojení. Souhlas musí udělit oba rodiče, pokud je dítě má, bez ohledu na to, v čí přímou péči je dítě svěřeno. Rodič může udělit souhlas i dříve, než dosáhne plné svéprávnosti. Souhlas však nemůže udělit rodič, který nedosáhl věku 16 let. Souhlas k osvojení udělený osobou mladší 16 let soud odmítne přijmout, pokud by však tento souhlas soud přijal, bude se jednat o neplatné právní jednání.⁸⁵

Jak bylo již výše naznačeno souhlas k osvojení podává rodič osobním prohlášením vůči soudu. Prohlášení je hmotněprávní jednání a jako takové musí splňovat obecné náležitosti právního jednání (náležitosti subjektu, vůle, projevu vůle, předmětu právního jednání). Jde o osobní statusové jednání, tudíž je vyloučené jakékoliv zastoupení. Rodič nemůže udělit časově omezený souhlas k osvojení ani souhlas, který by byl právním jednáním s podmínkami. Pokud by tak učinil, bude se jednat o zdánlivé právní jednání a k takto udělenému souhlasu nebude přihlíženo. Dříve než rodič učiní osobní prohlášení vůči soudu, bude soudem poučen dle § 810 občanského zákoníku „o podstatě a důsledcích prohlášení souhlasu a o podstatě osvojení.“ Poučení soudu obsahuje kromě obecných informací o tom, co je souhlas s osvojením, i informace o jeho časovém omezení a o možnosti udělit konkrétní nebo blanketový souhlas. Rodič by měl dostat důkladné poučení o právních následcích osvojení, zejména o tom, že nabytím právní moci rozhodnutí o osvojení zaniká příbuzenský poměr mezi rodičem a dítětem, rodičovská odpovědnost a statusová práva a povinnosti.⁸⁶

ZŘS v § 436 upravuje procesně prohlášení rodiče o souhlasu s osvojením. Soud po poučení rodiče sepíše protokol o obsahu prohlášení, který rodič podepíše. ZŘS navíc stanovuje povinnost poučit rodiče i o podmínkách odvolání souhlasu. Osobní prohlášení vůči soudu může rodič dítěte učinit vůči jakémukoliv okresnímu soudu a ten je povinen toto prohlášení přijmout bez ohledu na to, zda bylo zahájeno řízení o osvojení u místně příslušného soudu, či ještě takové řízení zahájeno nebylo.⁸⁷

Je-li rodič omezen na svéprávnosti rozhodnutím soudu v souladu s ustanovením § 55 a násl. občanského zákoníku, může právně jednat v rozsahu, ve kterém byl na svéprávnosti omezen. V ideálním případě tak bude mít soud, který by přijímal prohlášení o souhlasu s osvojením, či soud který by rozhodoval, zda je, nebo není potřeba souhlasu rodiče s osvojením ve zvláštním řízení dle § 821 občanského zákoníku, k dispozici rozhodnutí o omezení svéprávnosti s jasným vymezením, zda je rodič schopen souhlas k osvojení udělit. Avšak ne

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. V Praze: C.H. Beck, 2017. 183 - 184 s.

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 660 - 662 s.

⁸⁷ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 847 – 850 s.

vždy tomu tak bude. Například pokud bylo řízení o omezení svéprávnosti vedeno v době, kdy osoba omezená na svéprávnosti dítě ještě neměla, anebo byla omezena na svéprávnosti (omezena ve způsobilosti k právním úkonům) dle zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, kde se v řízení neposuzovala schopnost rodičů udělit souhlas s osvojením.⁸⁸ V odborné literatuře není jednotný názor na význam § 812 občanského zákoníku v případě, že rodič bude omezen na svéprávnosti rozhodnutím soudu i v oblasti udělení souhlasu s osvojením. Hrušáková je názoru, že § 812 občanského zákoníku je *lex specialis* k § 818 odst. 1 písm. b) a § 821 občanského zákoníku, a neproběhne tedy řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodiče s osvojením. Samotný rozsudek o omezení rodiče na svéprávnosti postačí k určení, že souhlas rodiče s osvojením bude udělovat za rodiče opatrovník.⁸⁹ Švestka se pouze zmiňuje, že je-li rodič omezen na svéprávnosti i v oblasti udělení souhlasu s osvojením, soud rozhodující o osvojení nebude souhlas s osvojením vyžadovat.⁹⁰ Trávníková uvádí, že § 818 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku se vztahuje také na případy rodiče omezeného na svéprávnosti i v oblasti udělení souhlasu s osvojením, a doporučuje vydávat ve zvláštním řízení rozhodnutí dle § 821 občanského zákoníku o nepotřebnosti souhlasu rodiče.⁹¹

Matka dítěte může udělit souhlas k osvojení svého dítěte nejdříve šest týdnů ode dne porodu. Jedná se o ochrannou dobu, která odpovídá úpravě v Evropské úmluvě o osvojení dětí. Doba odpovídá takzvanému šestinedělí, tedy období, které je určeno k zotavení matky po porodu a může se projevat zvýšeným fyzickým i psychickým vyčerpáním. Matka dítěte je tak chráněna před unáhleným rozhodnutím, které by bylo zapříčiněno fyziologickými a hormonálními změnami po porodu, a je jí dán čas na vytvoření vztahu s dítětem. Otec dítěte může dát souhlas k osvojení ode dne narození dítěte, ne však dříve. Souhlasy k osvojení poskytnuté dříve, než občanský zákoník dovoluje, jsou zdánlivé a nepřihlíží se k nim.⁹²

Souhlas rodiče k osvojení lze dělit podle toho, jestli bylo toto právní jednání adresné, mluvíme pak o konkrétním souhlasu, nebo zda se jedná o blanketový souhlas, který je neadresný. Konkrétní souhlas rodič dává ke konkrétní osobě osvojitele, kterou dostatečně určitě v souhlasu označí. Toto přímé osvojení lze využít pouze, pokud rodič bude znát vhodného osvojitele. Je

⁸⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 364 - 365 s.

⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975).* Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 667 - 668 s.

⁹⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 364 - 365 s.

⁹¹ Rozhodování o určení, že k osvojení nezletilého dítěte není třeba souhlasu rodiče dle NOZ [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/rozhodovani-o-urceni-ze-k-osvojeni-nezletileho-ditete-neni-treba-souhlasu-rodice-dle-noz>

⁹² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975).* Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 668 - 669 s.

vyloučené, aby před udělením konkrétního souhlasu docházelo k jakémukoliv zprostředkování osvojení, které by spočívalo například v seznamování rodičů nenarozeného dítěte s potenciálními budoucími osvojiteli. Takové jednání bude naplňovat znaky přestupku či správního deliktu.⁹³ Bohužel se tak v praxi často stává, a to jak ze strany právnických osob, tak i soukromými snahami rodičů nebo osob chtějící osvojit dítě, mnohdy i za finanční odměnu.⁹⁴ V případě, že nedojde k osvojení konkrétní osobou, kterou rodič dítěte v souhlasu s osvojením určil (z důvodu zpětvzetí návrhu na osvojení, nebo zamítnutí návrhu), pozbývá souhlas účinnosti.

Hrušáková je názoru, že blanketovým souhlasem se rodič vzdává možnosti účasti na výběru osvojitele pro své dítě, a proto dochází ke zprostředkování osvojení ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁹⁵ Tomu odpovídá i konstrukce účastenství rodiče v řízení o osvojení.⁹⁶ Křístek však uvádí, že rodič blanketovým souhlasem pouze vyjadřuje, že nezná žádného vhodného osvojitele a žádá o veřejnoprávní zprostředkování osvojení.⁹⁷ Občanský zákoník pokládá obě formy souhlasu k osvojení za rovnocenné a o vhodnosti osvojitele a osvojení vždy, a to i v případě konkrétního souhlasu, v konečném důsledku rozhoduje soud. Dle mého názoru by však měl mít rodič osvojovaného dítěte i v případě blanketového souhlasu stejné procesní postavení, jako má ve většině případů rodič, který dává adresný souhlas k osvojení po zahájení řízení o osvojení.

Souhlas k osvojení automaticky pozbyde účinnosti po šesti letech, které uplynou ode dne, kdy byl souhlas dán. Rodiče mohou odvolat svůj souhlas k osvojení stejnou formou, jakou byl podán, tedy osobním prohlášením vůči soudu. Na rozdíl od osvojitele nebo osvojence jsou však časově omezeni, a to lhůtou tří měsíců od okamžiku, kdy udělili svůj souhlas. Po uplynutí této lhůty lze souhlas odvolat jen ve dvou situacích stanovených v § 817 odst. 2 občanského zákoníku: 1) není-li dítě předáno do péče osvojitele před osvojením, 2) pokud rodič podá návrh na vydání dítěte zpět do jeho péče a soud shledá, že je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.⁹⁸

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2012 č. j. 3 Ads 144/2011-163, [2662/2012 Sb. NSS]. Fondu ohrožených dětí byla udělena pokuta za neoprávněného zprostředkování osvojení. Jeho pracovnice opakovaně zprostředkovaly seznámení nastávajících matek a osob, které měly zájem o osvojení.

⁹⁴ Přímá adopce - diskuze [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <http://www.bonella.cz/diskuze/prima-adopce/>? uvedena jako příklad, ale s podobnými inzeráty se lze setkat na mnoha internetových stránkách s dětskou/mateřskou tematikou (<https://www.modrykonik.cz/forum/>, <https://www.emimino.cz/diskuse/>)

⁹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 670 - 672 s.

⁹⁶ Rodič dítěte bude blanketový souhlas udělovat předtím než bude podán návrh na osvojení. Nebude tedy dle § 432 odst. 1 písm. c) ZŘS účastníkem řízení o osvojení.

⁹⁷ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 53 s.

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 675 - 676 s.

Toto omezení práva rodiče vzít svůj souhlas zpět kdykoliv do konce řízení o osvojení je odůvodněno ochranou zájmu dítěte a osvojitele. Dítě totiž po dobu tří měsíců od udělení souhlasu k osvojení nemůže být předáno do obligatorní péče osvojitelů před osvojením. Ze strany osvojitelů, ale i ze strany odborné veřejnosti,⁹⁹ se snáší na tuto ochranu rodičů dítěte kritika, protože dle jejich názoru neúměrně prodlužuje řízení o osvojení a přináší nejistotu pro osvojitele. Dle mého názoru je tato kritika neoprávněná, jelikož tříměsíční lhůtu stanovenou k odvolání tak závažného rozhodnutí v životě rodiče lze považovat za vhodnou a potřebnou. Zatímco osvojitelé mohou svůj souhlas s osvojením (tedy návrh na osvojení) odvolat kdykoliv v průběhu řízení o osvojení a dítě „vrátit“ i po několika měsících, co bylo v jejich péči, rodiče osvojence mají neúměrně složitější postavení, a to i z procesního pohledu. Rodiče osvojence nejsou vždy účastníkem řízení ve věcech osvojení. Soud těmto rodičům – neúčastníkům řízení nedoručuje rozhodnutí, ze kterého by se dozvěděli, zda jejich dítě bylo již předáno do péče osvojitele před osvojením.

V zákonem předvídaných situacích nebude třeba souhlasu rodiče osvojovaného dítěte. Dle ustanovení § 818 odst. 1 občanského zákoníku se jedná o případy:

- a) byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení,
- b) není-li rodič schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, nebo
- c) se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.

V prvním případě bude existovat předchozí rozhodnutí soudu, které zbavuje rodiče rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas s osvojením. Na základě tohoto rozhodnutí soud rozhodující o osvojení určí rozsudkem ve zvláštním řízení dle § 821 občanského zákoníku, že k osvojení není třeba souhlasu rodiče. V situaci dle písmena b) stačí soudu prokázat naplnění jen jednoho z uvedených předpokladů, aby mohl rozhodnout o nepotřebnosti souhlasu rodičů. Soud tak bude muset zhodnotit ve zvláštním řízení stav rodiče s největší pravděpodobností pomocí znaleckých posudků.¹⁰⁰ Postup soudu stanovený v písmenu c) se použije není-li znám pobyt rodičů od počátku jejich poměru k dítěti. Například pokud se matka vzdálí ihned po porodu a nepodaří se ji dohledat v místě bydliště a otec nebyl matkou uveden. Nastanou-li okolnosti, při kterých není potřeba souhlasu rodiče u obou rodičů zároveň, jmenuje soud dítěti poručníka, popřípadě opatrovníka. Poručník, či opatrovník pak udělí nebo odmítne udělit souhlas

⁹⁹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 369 s.

¹⁰⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 371 - 374 s.

s osvojením. Opatrovník bude jmenován v situacích stanovených v písmenu b) a c), zatímco poručník bude udělovat souhlas k osvojení, pokud jsou oba rodiče po smrti, zbaveni rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení, nebo není-li rodičovství k dítěti určeno.¹⁰¹

Posledním případem, kdy soud může ve zvláštním řízení dle § 821 občanského zákoníku určit, že souhlas rodičů k osvojení není třeba, je zjevný nezájem rodiče. Rodič se dle § 819 odst. 2 občanského zákoníku zjevného nezájmu dopustí, pokud nebude projevovat opravdový a soustavný zájem o dítě a zaviněně tím poruší své povinnosti rodiče. Soud může konstatovat nezájem pouze, pokud jsou kumulativně splněny všechny tři předpoklady stanovené v § 819 občanského zákoníku. Tyto předpoklady jsou: Za prvé, soustavnost a trvalost porušování povinností rodiče, které musí dle § 820 občanského zákoníku trvat alespoň 3 měsíce. Za druhé, zavinění ze strany rodiče, které může být úmyslné i nedbalostní. Dojde-li k porušování povinností rodiče bez jeho zavinění, například v důsledku nemoci, nemůže jít o případ zjevného nezájmu. Za třetí, dochází k porušování povinností rodiče, které stanovuje občanský zákoník (např. zajištění dostatečné výživy, péče o mravní a rozumový vývoj dítěte, zajištění zdravotní péče).¹⁰²

Tento zjevný nezájem můžeme dělit dle domněnky stanovené v § 820 občanského zákoníku na hrubý nezájem, u kterého se nepředpokládá náprava, a napravitelný nezájem. Má se tedy za to, že hrubý nezájem rodiče nastává, jsou-li splněny tři výše uvedené podmínky a zároveň lze v chování rodiče spatřovat hrubé porušování jeho povinností. Nejedná-li se o hrubý nezájem musí orgán sociálně-právní ochrany dětí rodiče upozornit a poučit je o následcích jejich jednání, zároveň je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen jim poskytnout pomoc a poradenství. Po uplynutí 3 měsíců od takového poučení může soud konstatovat zjevný nezájem, jestliže přetrvává.¹⁰³

Specificky je upravena situace, kdy rodič dítěte opustí své bydliště. Orgán sociálně-právní ochrany má povinnost vést šetření s cílem zjistit, kde se rodič nachází. V případě, že se ve lhůtě tří měsíců nepovede zjistit pobyt rodiče, nebude k rozhodnutí o tom, že není třeba k osvojení souhlasu rodičů z důvodu nezájmu, vyžadováno předchozí poučení rodiče od orgánu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁰⁴

¹⁰¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 680 – 684 s.

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 685 – 688 s.

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. V Praze: C.H. Beck, 2017. 185 – 186 s.

¹⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 692 s.

Existují-li blízcí příbuzní dítěte, kteří jsou ochotni a schopni o dítě pečovat, můžou podat soudu návrh na svěřeni dítěte do jejich péče dle ustanovení § 822 občanského zákoníku. Tento návrh je možné podat v případě, kdy není třeba souhlasu rodiče k osvojení. Právo zasáhnout do procesu osvojení mají však takzvaní putativní příbuzní (včetně muže, který tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte) dle § 830 a § 831 občanského zákoníku, i když rodiče dali souhlas k osvojení.¹⁰⁵ Blíže se problematice péče příbuzných v řízení o osvojení budu věnovat v kapitole 4.3.

3.3.4. Souhlas manžela osvojitele

Nejde-li o společné osvojení manželi, je jednou z podmínek osvojení souhlas manžela osvojitele s osvojením. Forma souhlasu manžela osvojitele a další podrobnosti o odvolání souhlasu nejsou občanským zákoníkem stanoveny. Právo udělit souhlas po celou dobu manželství má manžel bez ohledu na to, zda žije, či nežije s manželem v rodinné domácnosti. Lze předpokládat, že manžel bude udělovat souhlas stejně jako rodič dítěte osobním prohlášením vůči soudu. Jelikož manžel osvojitele není omezen zákonem stejně jako rodič dítěte, bude moci svůj souhlas vzít zpět až do okamžiku nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení.¹⁰⁶

Tím se však opět zvyšuje nejistota výsledku řízení a zájem dítěte, který je zdůrazňován v případě časového omezení odvolání souhlasu k osvojení rodičem, je zde opomenut. Domnívám se tedy, že pokud lze časově omezit odvolání souhlasu u rodiče dítěte, neměl by mít manžel osvojitele právo si své rozhodnutí rozmyslet kdykoliv v průběhu řízení.

Názor na formu udělení souhlasu není jednotný. Svoboda se přiklání k výkladu, že souhlas lze učinit vůči soudu jakoukoliv formou písemně i ústně.¹⁰⁷ Hrušáková však uvádí, že i manžel osvojitele bude udělovat souhlas osobním prohlášením vůči soudu, stejně jako rodič osvojence.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Tamtéž 701 s.

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 647 – 648 s.

¹⁰⁷ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 829 s.

¹⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 648 s.

4. Řízení ve věcech osvojení nezletilého

Řízení ve věcech osvojení je jedním z nesporných řízení upravených v ZŘS a je uvedeno v taxativním výčtu řízení v § 2 ZŘS pod písmenem s). Řízení bude ovládáno vyšetřovací zásadou upravenou zejména v § 20 ZŘS. První pododdíl řízení ve věcech osvojení, který upravuje řízení ve věcech osvojení nezletilého, obsahuje v § 427 demonstrativní výčet řízení. Tyto dílčí řízení jsou z pohledu ZŘS považována za „věci osvojení“.¹⁰⁹

Ve věcech osvojení soud zejména:

- a) přijímá prohlášení o udělení souhlasu k osvojení,
- b) rozhoduje o předání dítěte do péče před osvojením,
- c) rozhoduje o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení,
- d) rozhoduje o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte,
- e) rozhoduje o osvojení,
- f) rozhoduje o utajení osvojení,
- g) rozhoduje o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení.

Smyslem výše uvedeného ustanovení ale není rozdělit řízení o osvojení do samostatných řízení. Pokud by § 427 ZŘS byl vykládán tak, že se řízení o osvojení rozpadá na na sobě nezávislá řízení, muselo by každé jednotlivé řízení být zahájeno samostatným návrhem, bylo by v každém řízení nutné nařídit jednání a dokazování by muselo být nezávislé na ostatních dílčích řízeních.¹¹⁰

Proces osvojení je tak jednotný a soud v něm bude rozhodovat i v jiných situacích, než jsou vyjmenovány v § 427 ZŘS vzhledem k jeho demonstrativnímu výčtu. Bude se jednat o případy řízení o ustanovení opatrovníků, kteří budou udělovat souhlas s osvojením za rodiče, a tedy i v tomto řízení bude rozhodovat soud, který rozhoduje v řízení o osvojení. Mimo rámec vlastního řízení o osvojení bude soud rozhodovat pouze v případě, že tak stanoví výslovně zákon. Z uceleného procesu osvojení je vyjmuto řízení dle písmena c) výše zmíněného paragrafu, ve kterém se rozhoduje, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení. Toto řízení je vyjmuto na základě právní úpravy v občanském zákoníku, konkrétně § 821 odst. 1.¹¹¹

Návrh na zahájení řízení o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 823 občanského zákoníku, nebo péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku může být

¹⁰⁹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 810 s.

¹¹⁰ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 78 – 79 s.

¹¹¹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 811 - 812 s.

podán dříve než návrh na zahájení řízení o osvojení. Rozhodnutí v těchto řízeních nebudou rozhodnutí ve věci samé a budou podobné předběžnému opatření, jelikož budou mít prozatímní povahu. I v tomto případě se bude jednat o součást uceleného procesu osvojení. Je-li řízení o osvojení pravomocně skončeno a nedojde k pozitivnímu rozhodnutí – dítě není osvojeno, dochází automaticky k ukončení všech dílčích řízení, které jsou součástí uceleného procesu osvojení, bez nutnosti je zastavovat dle § 104 odst. 1 OSŘ.¹¹²

V některých dílčích řízeních však soud může pokračovat i po pravomocném rozhodnutí a skončení řízení o osvojení, například rozhodování o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení či odtajnění okolností osvojení.¹¹³

Soud rozhoduje o osvojení rozsudkem, jelikož osvojení je statusovou věcí člověka, a pro rozhodnutí je rozhodující skutkový stav v době jeho vyhlášení.¹¹⁴

4.1. Příslušnost soudu a zahájení řízení

Věcná příslušnost je stanovena v obecné části ZŘS v § 3, který určuje pro řízení v prvním stupni příslušnost okresního soudu. Místní příslušnost stanovena v § 428 ZŘS odpovídá i obecnému určení místní příslušnosti tedy pravidlu, že příslušný je obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná.¹¹⁵ Místně příslušný tedy bude obecný soud osvojence, tj. ten okresní soud, v jehož obvodu se nachází bydliště osvojence. Místní příslušnost se bude posuzovat s ohledem na § 11 OSŘ k okamžiku zahájení řízení o osvojení. Bydliště nemusí být shodné s adresou evidovanou jako trvalý pobyt a tyto pojmy rozhodně nelze zaměňovat. Nezletilý může mít i bydliště na více místech (rodiče dítěte mají odlišné bydliště a dítě je v jejich střídavé péči). Místně příslušný je v takovém případě ten soud, u kterého je zahájeno řízení o osvojení dříve. Je-li bydliště nezletilého určeno v souladu s § 4 odst. 2 ZŘS dohodou rodičů nebo rozhodnutím soudu, nemůže dojít ke změně místní příslušnosti svévolnou změnou bydliště jedním z rodičů nebo jiné osoby. Řízení o osvojení je odděleno od řízení ve věcech péče o nezletilé, jak již bylo uvedeno v kapitole 2.3., proto nelze použít ustanovení § 5 ZŘS o přenesení příslušnosti, a tudíž místní příslušnost lze měnit jen na základě obecných pravidel o delegaci uvedených v § 12 OSŘ. Zvláštní místní příslušnost stanovuje § 428 odst. 2 ZŘS pro řízení o předání dítěte do péče před osvojením do ciziny, v tomto případě je místně příslušný soud, v jehož obvodu je Úřad pro

¹¹² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 811 - 812 s.

¹¹³ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 79 s.

¹¹⁴ MELZER, Filip, TĚGL, Petr. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. 1037 s.

¹¹⁵ § 4 odst. 1 ZŘS

mezinárodněprávní ochranu dětí. Jelikož Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sídlí v Brně, bude místně příslušný Městský soud v Brně.¹¹⁶

Pro připomenutí bych uvedl, že souhlas rodiče s osvojením, který musí mít formu osobního prohlášení vůči soudu, lze učinit u kteréhokoliv okresního soudu a tento soud je povinen sepsat protokol dle § 436 ZŘS.

Řízení ve věcech osvojení je obecně řízením návrhovým a je zahájeno dnem dojití návrhu do dispozice soudu. V některých případech však může soud v řízení ve věcech osvojení rozhodnout i bez návrhu. Soud tak může v rámci řízení ustanovit osvojenci opatrovníka, nebo ustanovit opatrovníka, který může dát souhlas za rodiče bez návrhu. Soud svým usnesením (tedy bez návrhu) může zahájit řízení o odtajnění okolností osvojení, které byly utajeny, nebo byl-li utajen biologický (pokrevní) rodič, či jeho souhlas s osvojením. Soud o odtajnění okolností osvojení kladně rozhodne pouze, existuje-li velmi závažná situace, která ohrožuje osvojené dítě na životě nebo na zdraví. Dle § 429 odst. 3 ZŘS může soud rozhodnout o nařízení dohledu nad osvojitelem a osvojencem, odůvodňují-li to okolnosti případu, bez návrhu a to na nezbytně nutnou dobu. V rozhodnutí o nařízení dohledu nad osvojitelem a osvojencem určí délku doby tohoto dohledu.¹¹⁷

4.2. Účastníci řízení

V řízení ve věcech osvojení nezletilého se nepoužije obecné úpravy účastenství v řízení dle § 6 odst. 2 ZŘS, ale zvláštní úpravy § 431 ZŘS. Účastníkem tak samozřejmě je osvojenec, v jehož zájmu řízení probíhá, a jeho zákonný zástupce. Dále je účastníkem ten, kdo podá návrh na osvojení (tedy osvojitel). V případě, že návrh na osvojení podají manželé společně jako společní osvojitelé dle § 800 občanského zákoníku, vzniká mezi manželi vztah obdobný nerozlučnému procesnímu společenství.¹¹⁸ Manžel osvojitele je také účastníkem řízení, pokud návrh k osvojení podal pouze osvojitel samostatně, a k osvojení je tedy potřeba souhlas osvojitelova manžela. Osvojitel není účastníkem řízení, ve kterém se rozhoduje o potřebě souhlasu rodiče k osvojení, což souvisí s vyčleněním tohoto řízení do samostatného zvláštního řízení.

Jako posledního účastníka řízení o osvojení zmiňuje § 431 odst. 1 ZŘS rodiče osvojence, kteří dle odst. 2 výše zmíněného paragrafu mají plnou procesní způsobilost v 16 letech. To

¹¹⁶ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 815 - 817 s.

¹¹⁷ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 818 – 822 s.

¹¹⁸ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 822 s.

koresponduje s úpravou v občanském zákoníku, který umožňuje rodiči, jenž zatím nenabyl plné svéprávnosti, dát v 16 letech souhlas s osvojením svého dítěte. Rodič se však účastníkem nestane, pokud vznikne jedna ze skutečností stanovených v § 432 odst. 1, písm. a) – c) ZŘS.¹¹⁹ Je-li rodič účastníkem řízení a nastane situace upravena § 432, účastenství mu zanikne. K tomuto zániku dojde ze zákona a soud o tom nevydává rozhodnutí.¹²⁰ Jako problematická je vnímána situace dle písm. c). Svoboda uvádí, že toto ustanovení představuje neodůvodněnou disproporci, protože rodič, který dal souhlas k osvojení až po podání návrhu na osvojení, nepřestane být účastníkem řízení o osvojení.¹²¹ Zvláště v případech, kdy rodič uděluje adresný souhlas k osvojení, má evidentní zájem, aby dítě osvojili právě osvojitelé, které vybral. Jeho účast, nebo neúčast však bude spojena s tím, kdy přesně podají budoucí osvojitelé svůj návrh. V případě neúčasti rodičů na řízení vzniká i pro rodiče složitější situace, pokud chtějí odvolat svůj souhlas k osvojení, jak bylo zmíněno v bodu 3.3.3.¹²² Křístek uvádí, že pravidlo obsažené v § 432 odst. 1 písm. c) ZŘS je v přímém rozporu s čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny.¹²³ Dle mého názoru, by měl zákonodárce umožnit účast rodiče na řízení o osvojení bez ohledu na to, kdy udělil souhlas k osvojení. Přepokládám, že i rodič, který udělil blanketový souhlas k osvojení, má zájem o to, aby jeho dítě osvojil vhodný osvojitel, a chce se řízení účastnit. Jedná se z mé strany pouze o úvahy de lege ferenda.

V druhém odstavci § 432 ZŘS najdeme další omezení účasti rodiče osvojence na řízení. Nabyde-li právní moci rozhodnutí o tom, že není potřeba k osvojení souhlasu rodiče, přestává být rodič tímto okamžikem účastníkem řízení. Rodiči zůstanou zachována ta procesní práva, která se vztahují k procesním povinnostem uloženým soudem v průběhu řízení, nezanikla-li společně s jeho účastenstvím. Rodič může tedy stále činit podání týkající se například usnesení o uložení pořádkové pokuty.¹²⁴

Ze zákona mohou nastat situace, kdy rodič, který přestal být účastníkem řízení, nebo se jím nikdy nestal, získá postavení účastníka. Soud nebude o vzniku účastenství vydávat žádná rozhodnutí a v případech: a) že rodič odvolal souhlas k osvojení osobním prohlášením vůči soudu, b) došlo ke změně rozhodnutí o určení, že není třeba souhlasu k osvojení, c) rozhodnutí o

¹¹⁹ a) byl-li zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení,
b) jeho svéprávnost byla ve věci udělení souhlasu k osvojení omezena,
c) udělil-li souhlas k osvojení před podáním návrhu na osvojení.

¹²⁰ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 832 s.

¹²¹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 836 s.

¹²² Rodiče nebudou informováni o řízení a nemusí vědět, zda bylo dítě předáno do péče osvojitele před osvojením.

¹²³ KRÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 53 - 54 s.

¹²⁴ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 837 s.

omezení svéprávnosti rodiče ve věci udělení souhlasu k osvojení bylo změněno nebo zrušeno, nebo d) rodiči byla znovu přiznána rodičovská odpovědnost nebo alespoň právo dát souhlas k osvojení, je soud povinen s rodičem osvojence opětovně jednat jako s účastníkem.¹²⁵ Soud rozhodující o osvojení by měl zvážit přerušení řízení, pokud bylo zahájeno řízení, v němž se rozhoduje o svéprávnosti rodiče nebo rodičovské odpovědnosti nebo o změně rozsudku, který stanovil, že souhlas rodiče k osvojení není potřeba.¹²⁶

Odstavec 2 § 433 ZŘS je poněkud komplikovanější a navazuje na úpravu odvolání souhlasu k osvojení upravenou v § 817 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku. Rodič, který udělil souhlas k osvojení, může podat návrh na vydání dítěte, které je již v péči osvojitelů před osvojením. Tento rodič, který bude žádat soud o vydání dítěte, se tak stane účastníkem pouze dílčího řízení¹²⁷ o vydání dítěte, aniž by se stal účastníkem v celém řízení o osvojení. Je-li v tomto dílčím řízení, které je však součástí řízení o osvojení, rozhodnuto ve prospěch rodiče, odvolá rodič v návaznosti na toto rozhodnutí svůj souhlas k osvojení.¹²⁸ Hrušáková uvádí, že vzhledem k nejednoznačné úpravě v občanském zákoníku může rodič souhlas odvolat před i po podání návrhu na vydání dítěte, ale teprve rozhodnutím soudu o vyhovění návrhu se odvolání souhlasu stane platné.¹²⁹

V řízení o osvojení nezletilého nebudou mít osvojenci mladší 16 let plnou procesní způsobilost. Soud osvojenci v těchto případech jmenuje procesního opatrovníka. Tento opatrovník bude zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Procesní opatrovník bude dle § 31 OSŘ činit za osvojence všechny úkony, stejně jako by je mohl činit zástupce na základě plné procesní moci. Opatrovník jmenovaný dle § 434 odst. 1 ZŘS však nemůže činit úkony (právní jednání) a vyjádření, z jejichž základů stanovených hmotným právem vyplývá, že je může činit jen osvojencem. Souhlas k osvojení za osvojence tak může dát dle § 807 občanského zákoníku jen speciální hmotněprávní opatrovník, kterého jmenuje soud. I tento hmotněprávní opatrovník má být zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tentýž orgán sociálně-právní ochrany dětí nemůže být jmenován jak procesním, tak hmotněprávním opatrovníkem téhož osvojence. Soud může jmenovat jedním opatrovníkem advokáta, nebo jmenuje dva různé orgány sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníky osvojence. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je aktivně legitimován k podání návrhu na zahájení řízení ve věcech osvojení, není-li podání k zahájení

¹²⁵ § 433 odst. 1 ZŘS

¹²⁶ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 838 - 841 s.

¹²⁷ uvedeného v § 427 písm. d) ZŘS, „rozhoduje o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte.“

¹²⁸ JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016. 890 s.

¹²⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 677 s.

řízení vyhrazeno jinému účastníkovi řízení (např. návrh na osvojení). Podal-li orgán sociálně-právní ochrany dětí takový návrh, nebude v řízení vystupovat v roli opatrovníka osvojenice. Soud dle ustanovení § 434 odst. 2 ZŘS osvojenci jmenuje jiného opatrovníka.¹³⁰

4.3. Procesní práva blízkých příbuzných a domnělého otce osvojenice

Občanský zákoník respektuje nejen práva rodičů dítěte, ale i jeho ostatních příbuzných. Takzvaní blízcí příbuzní, ačkoliv nejsou účastníky řízení, mají dle § 441 odst. 2 a § 442 ZŘS procesní nástroje, kterými lze docílit přerušování řízení o osvojení do doby, než soud rozhodne v řízení o svěřeni osvojenice do jejich péče. Vzhledem k § 822 odst. 1 občanského zákoníku rozlišujeme dva případy, ve kterých blízký příbuzný podá návrh na zahájení řízení o svěřeni osvojenice do své péče. První bude případ, ve kterém nastanou okolnosti, kdy k osvojení není třeba souhlasu rodiče. Podá-li blízký příbuzný za této situace návrh dle § 441 odst. 2 ZŘS, soud (rozhodující o svěřeni dítěte do péče) posoudí, zda je příbuzný schopen pečovat o dítě a je-li svěřeni dítěte do péče příbuzného v souladu se zájmy dítěte. Blízký příbuzný bude za těchto podmínek zvýhodněn vůči osvojiteli. Splní-li totiž blízký příbuzný výše uvedené podmínky, soud nemusí zkoumat, zda by se poměry dítěte zlepšily více osvojením než svěřením do péče příbuzného. Soud samozřejmě může rozhodnout o nesvěřeni dítěte do péče příbuzného a upřednostnit pokračování řízení o osvojení, protože v obou řízeních bude nutné dávat především důraz na zájem nezletilého dítěte.¹³¹

V druhém případě se ustanovení § 822 odst. 1 občanského zákoníku neaplikuje, jelikož půjde o řízení o osvojení, ve kterém rodiče osvojenice udělili souhlas k osvojení. Podá-li blízký příbuzný nyní návrh na svěřeni dítěte do jeho péče, soud rozhodující o osvojení také přerušuje řízení. Blízký příbuzný však nebude zvýhodněn před osvojitelem v řízení o návrhu na svěřeni dítěte do péče příbuznému. Soud bude posuzovat, zda je pro osvojenice výhodnější osvojení, nebo svěřeni do péče blízkého příbuzného, a rozhodne na základě svých skutkových zjištění.¹³²

Prohlásí-li blízký příbuzný vůči soudu, že je schopen a ochoten pečovat o dítě, přerušuje soud řízení o osvojení a zároveň z moci úřední zahájí řízení o svěřeni osvojenice do péče příbuzného. Podmínka pro tento postup je předchozí rozhodnutí o tom, že k osvojení není potřeba souhlasu ani jednoho rodiče. Blízký příbuzný nebude nijak zvýhodněn tak, jak by byl v případě, kdyby podal návrh na svěřeni osvojenice do své péče. Prohlášení příbuzného, že je

¹³⁰ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 842 – 843 s.

¹³¹ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 94 – 95 s.

¹³² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 872 s.

ochoten se o osvojení starat nelze pokládat za návrh na zahájení řízení o svěřeni osvojení do péče. Forma tohoto prohlášení není zákonem upravena. Může tedy být provedeno i ústně v rámci řízení o osvojení, například při výslechu blízkého příbuzného. Blízký příbuzný musí v prohlášení projevit ochotu k trvalé a nejen k prozatímní péči.¹³³

V občanském zákoníku není definován pojem blízkého příbuzného. Hrušáková uvádí, že půjde o příbuzné „na které se vztahuje překážka uzavření manželství“.¹³⁴ Jirsa naproti tomu uvádí, že blízkým příbuzným „bude příbuzný v řadě přímé, sourozenec, ale zřejmě bude za takovou osobu nutno mít případně i jiné příbuzné, kteří mají k dítěti blízký vztah a osvojenec je jim osobou blízkou.“¹³⁵ Melzer zastává názor, že blízký příbuzný je předek, zletilý sourozenec nebo osoba sešvagřená s dítětem, za podmínek stanovených v § 22 občanským zákoníkem, ale registrovaný partner rodiče dítěte není blízkým příbuzným dítěte, i když registrovanému partnerovi bude dítě osobou blízkou.¹³⁶ V každém případě soud rozhodující o osvojení bude existenci blízkého příbuzenství řešit jako předběžnou otázku.¹³⁷

Soud vydá usnesení o přerušení řízení, pokud muž, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojení, podá návrh na zahájení řízení o určení otcovství. Zároveň pravidlo v § 830 občanského zákoníku stanovuje, že soud nemůže rozhodnout o osvojení, dokud není rozhodnuto o určení otcovství. Judikatura k zákonu o rodině dosud dovozovala, že návrh na určení otcovství lze podat do doby, než se osvojení stane nezrušitelným.¹³⁸

4.4. Dokazování

Soud v řízeních ve věcech osvojení bude v souladu s vyšetřovací zásadou zjišťovat z úřední povinnosti okolnosti podstatné pro rozhodnutí. Procesní dokazování soud provádí při jednání, které musí nařídit dle ustanovení § 19 ZŘS, pokud se jedná o rozhodnutí ve věci samé. V určitých částech řízení ve věcech osvojení může rozhodnout i bez jednání, jsou-li rozhodné skutečnosti na základě informací obsažených ve spisu nepochybné. Půjde o rozhodnutí

¹³³ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 873 - 874 s.

¹³⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 701 s.

¹³⁵ JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016. 902 s.

¹³⁶ MELZER, Filip, TĚGL, Petr. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. 1184 s.

¹³⁷ SVOBODA, Karel. *Postavení příbuzných osvojení v novém řízení o osvojení*. Právní rozhledy 2014, roč. 22, 2014, č.7, s. 251

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze den 11. 9. 2010 sp.zn. 21 Cdo 4795/2010

prozatímního charakteru jako například rozhodnutí o předání dítěte do péče před osvojením. Soud tedy není povinen provést v těchto dílčích řízeních výslechy stanovené v § 437 ZŘS.¹³⁹

Orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud je účastníkem řízení jako opatrovník osvojeence, poskytuje soudu svá skutková zjištění o okolnostech podstatných pro rozhodnutí o osvojení. Soud bude vždy mít za úkol zajistit co nejúplnější zjištění skutkového stavu.¹⁴⁰

Předmětem dokazování budou hlavně okolnosti podstatné pro zjištění, zda jsou splněny předpoklady pro rozhodnutí o osvojení (zdravotní stav osvojitele, jeho osobní vlastnosti atd.), zda je osvojení v zájmu osvojeence a jestli osvojení není v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele.¹⁴¹

V rámci řízení o osvojení soud musí alespoň jednou provést výslechy rodičů osvojeence a manžela osvojitele. Výslechy rodičů osvojeence soud provádí i v samostatném řízení o určení, zda k osvojení je, či není třeba souhlasu rodiče osvojeence, protože se jedná o samostatné řízení, které není součástí společného řízení o osvojení. Nejsou-li rodiče osvojeence nebo manžel osvojitele účastníky řízení, budou mít postavení svědků a soud je poučí dle § 126 OSŘ. Soud není povinen vyslechnout rodiče osvojeence, pokud nastane jedna z výjimek uvedených v § 437 odst. 1 písm. a) až d) ZŘS. V některých případech, kdy rodič osvojeence nebude obligatorně vyslýchán v průběhu soudního jednání, může soud rodiče osvojeence vyslechnout mimo soudní jednání nebo v rámci jiného soudního roku, je-li to nezbytné k zjištění skutečností podstatných pro rozhodnutí o osvojení. Soud provede výslech rodiče před koncem soudního řízení vždy, pomine-li v průběhu řízení výjimka, která stanovuje, že soud výslech rodiče osvojeence provést nemusí.¹⁴²

Rozsudek, kterým soud rozhoduje o osvojení, musí být vždy opřen o zjištěný skutkový stav, a proto nelze rozhodnout rozsudkem pro uznání, nebo rozsudkem pro zmeškání.¹⁴³

4.5. Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení

Zvláštnímu řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, které je dle § 821 odst. 1 občanského zákoníku vyděleno z jednotného řízení ve věcech osvojení, jsem se průběžně věnoval v ostatních kapitolách této práce, proto zde uvedu jen krátké shrnutí. Spis pro toto řízení je veden odděleně a stejně tak musí být odděleno i dokazování. Účastníci řízení budou dle § 431 ZŘS stejní jako v řízení o osvojení, s výjimkou osvojitele a manžela osvojitele. V návrhu na

¹³⁹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 852 s.

¹⁴⁰ Tamtéž 852 s.

¹⁴¹ Tamtéž 853 – 854 s.

¹⁴² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 854 – 855 s.

¹⁴³ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. 624 s. Student (Leges). 362 s.

zahájení řízení musí být popsány a uvedeny ty okolnosti, které svědčí o tom, že jsou splněny důvody, za kterých není potřeba souhlasu rodiče k osvojení. Není-li tomu tak, soud návrh zamítne. Samotné řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, je však ovládáno vyšetřovací zásadou a soud tak bude samostatně získávat a provádět všechny potřebné důkazy. Soud v tomto řízení rozhoduje dle § 435 ZŘS rozsudkem, ačkoliv materiálně nejde přímo o rozhodnutí ve věci.¹⁴⁴

Rozhoduje-li soud v řízení o potřebnosti souhlasu k osvojení na základě nezájmu rodiče dle ustanovení § 819 a násl. občanského zákoníku, je rozsudek, který stanovuje, že souhlas rodiče k osvojení není vyžadován, až krajním řešením vzniklé situace. Tento zásah do základních práv rodiče osvojovaného dítěte musí být řádně odůvodněný a nezájem rodiče musí trvat po celou dobu řízení.¹⁴⁵

Ustanovení § 440 ZŘS umožňuje zrušit rozsudek, který stanoví, že k osvojení není třeba souhlasu rodičů, dojde-li ke změně poměrů. Toto řízení lze zahájit pouze na návrh, ke kterému jsou legitimováni původní účastníci řízení o určení, zda je k osvojení potřeba souhlasu rodiče. Řízení o zrušení rozsudku dle § 440 ZŘS soud může zahájit do té doby, než nabyde právní moci rozhodnutí o osvojení. Po zahájení řízení by soud neměl pokračovat v řízení o osvojení do doby, než bude rozhodnuto o tom, zda došlo ke změně poměrů. Je-li původní rozsudek zrušen, stává se rodič účastníkem řízení o osvojení.¹⁴⁶

4.6. Dohled nad úspěšností osvojení

Soud, který rozhodl o osvojení, může rozsudkem rozhodnout o nařízení dohledu nad osvojitelem a osvojencem dle § 429 ZŘS. Dohled nad úspěšností osvojení je upraven hmotným právem v § 839 odst. 1 občanského zákoníku. Občanský zákoník zmiňuje dohled nad úspěšností osvojení a dohled nad osvojitelem a osvojencem, avšak pravděpodobně jde o různý název téhož. Dohled nad úspěšností osvojení lze nařídit jen na nezbytně nutnou dobu, kterou soud v rozsudku stanoví. Soud pověří výkonem dohledu zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (dle § 19 odst. 1 písm. d) zákona o sociálně-právní ochraně dětí vykonává dohled obecní úřad obce s rozšířenou působností). Dohled nad úspěšností osvojení může soud nařídit teprve po pravomocném rozhodnutí o osvojení, nikoliv již v průběhu péče před osvojením. Soud však nemůže, ani na základě zjištění z nařízeného dohledu nad úspěšností osvojení, zahájit ex officio

¹⁴⁴ Tamtéž 863 – 864 s.

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2010 sp. zn. II. ÚS 485/10

¹⁴⁶ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 866 – 868 s.

řízení o zrušení osvojení. Ve výjimečných a naléhavých případech soud ustanoví nezletilému osvojení opatrovníka, který bude oprávněn navrhnout zrušení osvojení jménem osvojence.¹⁴⁷

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že doba, po kterou bude dohled nad úspěšností osvojení vykonáván, by neměla být příliš krátká a zároveň zdůrazňuje, že se nejedná o sankční opatření.¹⁴⁸ Účelem dohledu nad úspěšností osvojení by měla být především pomoc osvojení, osvojiteli a jeho rodině k zajištění podmínek pro naplnění účelu osvojení.

4.7. Utajení osvojení

Na návrh osvojitele nebo osvojence soud zahájí řízení o utajení osvojení a jeho okolností. Okolnosti osvojení, které budou utajovány před rodinou původu dítěte¹⁴⁹ (§ 837 občanského zákoníku), jsou jednak skutečnosti reflektované hmotným právem, jenž vedou k osvojení, ale také i procesní průběh řízení o osvojení a ostatních řízení s ním souvisejících. Biologický (pokrevní) rodič osvojence může dle § 444 odst. 2 ZŘS podat soudu návrh pouze na utajení svého souhlasu k osvojení a utajení své osoby. Navrhne-li biologický rodič utajení i jiných okolností osvojení, soud návrh v této části zamítne. Soud o utajení osvojení rozhodne usnesením. Může tak učinit jak v průběhu řízení o osvojení, tak i po jeho skončení. Rozhodnutí o utajení osvojení zavazuje v souladu s ustanovením § 27 ZŘS nejen účastníky řízení a orgány moci veřejné, ale i osoby stojící mimo řízení. Usnesení o utajení osvojení tedy ukládá ostatním povinnost zdržet se činností, které by vedly k odtajnění osvojení nebo jeho okolností. Řízení o osvojení bude po vydání usnesení o utajení neveřejné, a ani datum jednání soudu nebude zveřejňováno ve volně přístupných databázích soudu. Za řízení o utajení osvojení se považuje i řízení o odtajnění osvojení. Soud může rozhodnout o odtajnění osvojení i z úřední povinnosti, nastanou-li okolnosti upravené v § 837 odst. 2 občanského zákoníku. Rozhodne-li soud usnesením o odtajnění osvojení a jeho okolností, nebudou ostatní osoby vázány předchozím rozhodnutím o utajení osvojení (nedojde k žádnému vykonávacímu řízení). Rozhodnutí o utajení osvojení a jeho okolností neomezuje právo osvojence seznámit se s obsahem spisu vedeném v řízení ve věcech osvojení po dosažení svéprávnosti. Osvojenec však nesmí informace takto získané dále šířit, je-li osvojení utajeno na návrh osvojitele nebo návrh pokrevního rodiče.¹⁵⁰

¹⁴⁷ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 820 - 822 s.

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0> 758 s.

¹⁴⁹ Rodinou původu osvojence rozumíme jeho pokrevní příbuzné, jakož i osoby v rodinném nebo obdobném poměru k tomuto příbuznému.

¹⁵⁰ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 882 – 884 s.

4.8. Následky rozhodnutí o osvojení

S rozsudkem, kterým soud rozhodne v souladu s návrhem osvojitele na osvojení, jsou spojeny jednak hmotněprávní následky osvojení upravené v občanském zákoníku, ale i procesní následky, které nalezneme v zákonu č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (**zákon o matrikách**). I zde je vhodné zdůraznit, že rozsudek o osvojení nelze vykonat ve vykonávacím řízení. Pravomocný rozsudek o osvojení se zapisuje dle § 5 odst. 1 písm. b) zákona o matrikách do matriční knihy stejně jako matriční událost. Nahlížet do matriční knihy může osvojenec až po dovršení 12 let a v případě utajení osvojení až po nabytí svéprávnosti. Matriční úřad vydá rodný list osvojence, kde budou uvedeni jako rodiče osvojitelé místo pokrevních rodičů. Pokud návrh na osvojení podal pouze jeden osvojitel, bude mít osvojenec v matriční knize zapsán pouze údaj o jednom rodiči. Osvojitelé mohou v lhůtě stanovené v § 64 odst. 1 zákona o matrikách změnit společným prohlášením jméno, popřípadě jména osvojence. Osvojenec starší 15 let musí k prohlášení připojit svůj souhlas, bez kterého ke změně jména nemůže dojít.¹⁵¹

Dle mého názoru, by věk 15 let, který je předpokladem k udělení souhlasu se změnou jména dle zákona o matrikách, měl odpovídat věku, kdy je k osvojení vyžadován souhlas dítě. Je-li totiž dítě, které dosáhlo 12 let, schopno dle občanského zákoníku vyjádřit svůj souhlas s osvojením, je dle mého názoru schopno projevit svůj souhlas ke změně jména. Proti tomuto názoru je však i ustanovení § 863 občanského zákoníku, které stanovuje, že dítě starší 15 let musí souhlasit se změnou příjmení.¹⁵²

Hmotněprávní následky rozhodnutí o osvojení upravuje § 832 a násl. občanského zákoníku. Biologickým rodičům zanikne rodičovská odpovědnost a příbuzenský poměr k osvojenci. Stejně tak zaniká příbuzenský poměr osvojence k ostatním příbuzným biologických rodičů, jelikož se jedná o úplné osvojení. Příbuzenský poměr naopak vznikne nejen mezi osvojencem a osvojitelem, ale i mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Vzniká tak sourozenecký poměr mezi osvojencem a dětmi osvojitele. Pravomocným rozhodnutím o osvojení zároveň ze zákona zaniká funkce poručníka osvojence, nebo opatrovníka, který byl jmenován v průběhu řízení o osvojení.¹⁵³ § 833 odst. 2 občanského zákoníku stanovuje výjimku z úplného osvojení, pro případy takzvaného nepravého osvojení. Je-li tedy osvojitel manželem

¹⁵¹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 847 s.

¹⁵² Jedná se o změnu příjmení dítěte v případě, že otec dítěte není znám a jeho matka uzavře manželství, zároveň společně s manželem prohlásí před matričním úřadem, že jejich společné příjmení bude mít i její dítě.

¹⁵³ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 404 s.

jedno jednoho z rodičů osvojence, nezaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a tímto rodičem a jeho příbuznými.

Dnem nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení dochází ke změně příjmení osvojence. Příjmení osvojence bude stejné jako osvojitelovo a v případě společného osvojení manželé budou mít osvojenec příjmení, které manželé stanovili pro své potomky při uzavření manželství. Osvojenec starší 15 let může nesouhlasit se změnou svého příjmení. V takovém případě soud rozhodne, že osvojenec bude ke svému stávajícímu příjmení připojovat příjmení osvojitele. Osvojitelé nabydou rodičovskou odpovědnost, jelikož osvojenec získá stejné postavení jako jejich biologické dítě. Výjimečně může nastat situace, kdy osvojenec sám je již rodičem. Občanský zákoník upravuje tuto situaci v § 834 tak, že i na dítě osvojence se vztahuje osvojení a tomuto dítěti vznikne příbuzenský poměr vnuka/vnučky k osvojitelům.

V souladu s mezinárodními smlouvami je v občanském zákoníku zakotvena zásada, že osvojenec má být informován o skutečnostech osvojení, jelikož každý má právo znát svůj původ. Tuto informační povinnost jsou osvojenci povinni splnit nejpozději před zahájením školní docházky osvojence. Zákon nestanovuje žádnou pravomoc soudu tuto povinnost vymáhat ani jakoukoliv sankci za její nesplnění.¹⁵⁴

4.9. Zrušení osvojení

Pouze osvojenec a osvojitel mohou podat návrh na zrušení osvojení. Tento návrh lze dle § 840 občanského zákoníku úspěšně podat ve lhůtě tří let od nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení. Je-li návrh na zahájení řízení podán po této lhůtě, soud řízení zastaví. Soud může osvojení zrušit i po uplynutí tří let od právní moci rozsudku o osvojení, jestliže je osvojení v rozporu se zákonem. Tento postup je z procesního hlediska zajímavý, jelikož se vlastně jedná o mimořádný opravný prostředek sui generis, který navíc nelogicky upravuje norma hmotného práva. Soud rozhodne o zrušení osvojení dle § 840 odst. 2 občanského zákoníku (tedy i po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení), jsou-li pro to důležité důvody a o osvojení bylo rozhodnuto v rozporu se zákonem. Rozpor se zákonem lze ztotožnit s důvody, pro které lze podat některý z mimořádných opravných prostředků. Tříletá lhůta, ve které lze rozhodnutí o osvojení zrušit dle § 840 občanského zákoníku, je hmotněprávní a nedochází k jejímu zastavení podáním návrhu na zrušení osvojení. Soud tedy musí stihnout rozhodnout v této lhůtě a není-li do konce lhůty o zrušení rozhodnuto, soud řízení zastaví.¹⁵⁵

¹⁵⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 407 – 408 s.

¹⁵⁵ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář.* Praha: C.H. Beck, 2015. 831 s.

Švestka je názoru, že automatická konverze zrušitelného osvojení na nezrušitelné je méně vhodné řešení, a dokonce uvádí názor, že ustanovení § 840 občanského zákoníku je protiústavní.¹⁵⁶ Automatická změna zrušitelného osvojení na nezrušitelné je problematická část úpravy osvojení nezletilého. Souhlasím s názory, že takto závažnou statusovou změnu by měl potvrzovat svým rozhodnutím soud v návrhovém řízení.

Hlavní argumentem pro budoucí úpravu norem, které se týkají změny zrušitelného osvojení na nezrušitelné, je nedostatečná ochrana zájmů osvojence. Ve většině případů bude osvojenec i po uplynutí lhůty dle § 840 občanského zákoníku stále nezletilý. Podání návrhu na zrušení osvojení, ale i samotné uvědomění si důležitých důvodů pro zrušení osvojení je pro nezletilého osvojence obtížné a v některých případech nemožné. Proto by bylo vhodné, aby lhůta dle § 840 občanského zákoníku začala pro osvojence běžet až dosažením jeho zletilosti.

Stejně jako Svoboda¹⁵⁷ nebo Křístek¹⁵⁸ i já se domnívám, že vyloučení rodiče osvojence z možnosti domáhat se zrušení osvojení je krajně nevhodné. Zejména v případě nezákonného rozhodnutí o osvojení by měli mít i rodiče osvojence možnost domoci se zrušení osvojení, jelikož oni tímto rozhodnutím přišli o svá rodičovská práva. Navíc, i když nejsou legitimováni k podání návrhu na zahájení řízení, stanou se v souladu s § 431 ZŘS účastníky tohoto řízení.

Řízení o zrušení osvojení není bohužel v ZŘS nijak podrobněji upraveno (kromě zmínky v § 443 odst. 2) a není ani vyjmenováno v demonstrativním výčtu v § 427. Procesní způsobilost k podání návrhu na zrušení by měl mít (dle analogického výkladu § 806 a § 807 občanského zákoníku) osvojenec starší 12 let. V ostatních případech bude podávat za osvojence návrh opatrovník, kterého jmenuje z úřední povinnosti soud.¹⁵⁹

Rozhodnutím o zrušení osvojení zanikají právní poměry mezi osvojencem a osvojitelem a zanikají i ostatní právní poměry vzniklé osvojením. Dojde také k obnově příbuzenského poměru s pokrevní rodinou. § 841 odst. 2 občanského zákoníku ochraňuje majetková práva a povinnosti osvojence, kdy zrušení osvojení nemá vliv na tato práva, pokud vznikla před rozhodnutím o zrušení osvojení.¹⁶⁰

¹⁵⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 416 s.

¹⁵⁷ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 86 s.

¹⁵⁸ KŘÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu.* Praha: Wolters Kluwer, 2016. 51 s.

¹⁵⁹ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 83 s.

¹⁶⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014. 417 - 418 s.

Osvojení lze zrušit také v té části týkající se poměru jednoho osvojitele a osvojenec, byli osvojenec osvojen rozhodnutím o společném návrhu manželů.¹⁶¹

4.10. Osvojení s mezinárodním prvkem

V rodinném právu vznikají stále častěji situace, kdy normy regulují vznik, změnu nebo zánik poměrů mezi občany různých států. I v případě osvojení je potřeba vzít v úvahu kolizní normy, které se použijí v přítomnosti cizího prvku. Kolizní normou pro institut osvojení je zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (ZMPS), který nahradil zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém současně s rekodifikací občanského zákoníku. České soudy budou tedy dle § 60 ZMPS rozhodovat o osvojení, je-li osvojitel státní občan České republiky. Jde-li o společné osvojení manželi, bude český soud rozhodovat i v případě, že občanem České republiky je pouze jeden z manželů. Pravomoc českých soudů je dána, i když osvojitel není občanem České republiky ale má na území České republiky obvyklý pobyt, nebo má-li na území České republiky pobyt a rozhodnutí může být uznáno v domovském státě osvojitele. Výlučná pravomoc je dle § 60 odst. 3 ZMPS dána českým soudům v případě osvojení nezletilého, který je občanem České republiky. Dle ustanovení § 61 ZMPS musí být k osvojení splněny podmínky právního řádu státu, jehož občanem je osvojenec, a zároveň podmínky státu, jehož občanem je osvojitel. V případě společného osvojení manželi může dojít k situaci, kdy budou aplikovány kumulativně podmínky až tří právních řádů různých zemí, tedy osvojenec a každého z manželů, mají-li různou státní příslušnost. Tyto podmínky upravené v zahraničních právních řádech nemusí být při splnění výjimky stanovené v § 61 odst. 3 ZMPS užity a postačí podmínky českého právního řádu. Účinky osvojení se řídí právním řádem státu, jehož jsou všichni účastníci v době osvojení občané, není-li tomu tak, řídí se právním řádem státu, v němž mají v době osvojení všichni účastníci obvyklý pobyt, jinak právním řádem státu, jehož občanem je osvojenec. Cizí rozhodnutí o osvojení se uznávají byl-li v době osvojení osvojitel nebo osvojenec občan České republiky, nepřičí-li se toto rozhodnutí veřejnému pořádku, nebrání-li tomu výlučná pravomoc českých soudů a osvojení je přípustné dle českého hmotného práva. Bez dalšího řízení se uznávají rozhodnutí o osvojení jsou-li všichni účastníci řízení v rozhodné době cizinci, jestliže se to nepřičí veřejnému pořádku a uznávají-li se taková rozhodnutí v domovských státech všech účastníků.¹⁶²

¹⁶¹ Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 15. 12. 1983, Cpj. 64/83

¹⁶² MELZER, Filip, TĚGL, Petr. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. 1022 -1023 s.

5. Řízení o osvojení zletilého

Občanský zákoník obnovil institut osvojení zletilého, a to ve dvou formách: osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Hlavní rozdíl z pohledu hmotněprávního je, že pro první formu se použijí takřka všechna ustanovení o osvojení nezletilého a rozhodnutím o osvojení vzniká příbuzenský právní poměr ve stejném rozsahu jako v případě osvojení nezletilého. Osvojením zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, naproti tomu osvojenci nezaniká příbuzenský poměr a s tím spojená práva a povinnosti s jeho biologickou rodinou. Zároveň nevzniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a osvojitelovou rodinou, jedná se tak o jediný případ neúplného osvojení v českém právním řádu.¹⁶³

Pro obě formy osvojení zletilého se použije dle občanského zákoníku přiměřeně ustanovení o osvojení nezletilého. ZŘS upravuje řízení o osvojení zletilého zvláště od řízení ve věcech osvojení zletilého v § 445 - § 451 a považuje obě řízení za samostatná. Procesní úprava řízení o osvojení zletilého nepočítá s podpůrným použitím ustanovení o řízení ve věcech osvojení nezletilého. Dochází tedy k odlišným pohledům hmotného a procesního práva na použití úpravy osvojení nezletilého na případy osvojení zletilého. Tento nesoulad procesní úpravy s hmotným právem je u osvojení o to problematičtější, protože se v řízení o osvojení stírají rozdíly mezi hmotnou a procesní úpravou. Nezbyvá tedy než systematickým výkladem ZŘS dovodit, že procení úpravu osvojení nezletilého lze užít podpůrně v řízení o osvojení zletilého.¹⁶⁴ Tento výklad podporuje i důvodová zpráva k ZŘS, která stanovuje, že procesní předpisy jsou harmonizovány s hmotným právem (zde myšleno hlavně s občanským zákoníkem), aby mohly být efektivním nástrojem pro nalézání hmotného práva.¹⁶⁵

Z výše uvedeného výkladu vyplývá, že v řízení o osvojení zletilého může osvojitel nebo osvojenec navrhnout soudu utajení osvojení dle § 444 ZŘS. Dohled nad úspěšností osvojení dle § 848 občanského zákoníku a § 429 odst. 3 ZŘS však soud pro plně svéprávného zletilého nařídít nemůže. Není-li zletilý osvojenec plně svéprávný, může soud nařídít dohled nad úspěšností osvojení, protože postavení zletilého osvojence bude obdobné postavení nezletilého osvojence. Je-li zletilý osvojenec, který byl omezen na svéprávnosti, v takovém postavení, že vyžaduje péči obdobnou rodičovské péči, soud rozhodne o předání osvojence do péče před osvojením. O

¹⁶³ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 885 s.

¹⁶⁴ SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] [cit. 2019-02-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/řízení-o-osvojení-zletilého>

¹⁶⁵ Důvodová zpráva k návrhu o zvláštních řízeních soudních. Sněmovní tisk č. 931/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0> 105 s.

osvojení tohoto zletilého se rozhodne teprve až po splnění podmínky péče před osvojením dle § 829 občanského zákoníku. Soud bude posuzovat jako předběžnou otázku, zda je nutné splnit podmínku péče před osvojením, a v případě, že osvojenec bude vyžadovat péči srovnatelnou s rodičovskou péčí, poučí soud osvojitele o nutnosti podat návrh na svěřeni osvojenec do péče před osvojením.¹⁶⁶

Dle občanského zákoníku je osvojení zletilého koncipováno jako zrušitelné a teprve po uplynutí tří let od právní moci rozhodnutí o osvojení, nebo rozhodnutím soudu dle § 844 se stane osvojení nezrušitelné. Osvojenec a osvojitel tedy nepochybně budou moci podat návrh na zrušení osvojení i návrh dle § 844 občanského zákoníku ke změně osvojení na nezrušitelné rozhodnutím soudu. Pro řízení o zrušení osvojení je tedy nutné využít nejen ustanovení občanského zákoníku upravující osvojení nezletilého, ale úpravu řízení ve věcech osvojení nezletilého v ZŘS. Rozhodnutí o zrušení osvojení bude tedy mít pokaždé formu rozsudku dle § 435 ZŘS.¹⁶⁷

Svoboda zastává názor, že osvojitel může soudu podat návrh, ke kterému se připojí osvojenec, na jehož základě soud může rozhodnout o přeměně osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Občanský zákoník totiž nechává na vůli osvojenec a osvojitele, jakou formu osvojení vyberou, a mohou tedy i dodatečně zvolit formu, která bude prohloubením původního osvojení.¹⁶⁸

5.1. Příslušnost a účastenství

Stejně jako v řízení o osvojení nezletilého je dle § 445 ZŘS místně a věcně příslušný okresní soud, v jehož obvodu má osvojenec bydliště. Řízení o osvojení zletilého se zahajuje pouze na návrh.¹⁶⁹ Účastníci řízení o osvojení zletilého jsou dle § 448 ZŘS osvojenec a jeho děti, osvojitel a také manžel osvojitele, je-li třeba k osvojení jeho souhlasu. Velkým nedostatkem současné procesní úpravy je, že účastníky řízení nejsou rodiče osvojenec ani příbuzní osvojitele. Speciální úprava účastenství v § 448 ZŘS vede k tomu, že obecná zájmová definice účastenství (uvedena v § 6 ZŘS) se neuplatní. Rodiče osvojenec a příbuzní osvojitele by tedy materiálně účastníky řízení být měli, jelikož rozhodnutí v řízení ovlivní jejich soukromoprávní poměry. Procesně právní úprava tedy neumožňuje těmto osobám prosazovat v řízení svá subjektivní práva, která jim přiznává občanský zákoník. Zajištění ochrany těchto práv má v řízení o osvojení

¹⁶⁶ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 86 – 87 s.

¹⁶⁷ SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] [cit. 2019-02-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/řízení-o-osvojení-zletileho>

¹⁶⁸ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 88 s.

¹⁶⁹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 889 - 890 s.

zletilého na starosti soud, který dle § 846 občanského zákoníku osvojení nepovolí, je-li v rozporu s dobrými mravy. Tento rozpor může spočívat v nepřiměřeném ovlivnění poměrů osob, které nejsou účastníky řízení. Pro formu osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, platí také zákaz osvojení, jestliže je toto osvojení v rozporu s odůvodněným zájmem jeho pokrevních rodičů (§ 847 odst. 2 občanského zákoníku). Zákonná úprava osvojení zletilého v občanském zákoníku a ZŘS tedy na jedné straně vytváří hmotněprávní normy, ale nevytváří dostatečné procesní nástroje, kterými mohou jejich adresáti prosadit jejich naplnění.¹⁷⁰

Souhlasím s výše uvedeným názorem, že soud by neměl být ten, který jako jediný v řízení garantuje zájmy osob, které budou rozhodnutím o osvojení ovlivněné. Vhodné by bylo stejně jako u osvojení nezletilého rozšířit účastenství na další osoby, a hlavně posílit procesní postavení rodiče osvojence, který je z procesu osvojení zbytečně vylučován.

Na rozdíl od osvojení nezletilého má rozhodnutí o osvojení zletilého následky pouze pro děti osvojence narozené po právní moci tohoto rozhodnutí.¹⁷¹ Potomci osvojence narozeni dříve budou rozhodnutím ovlivněni pouze, dají-li souhlas k osvojení.

K návrhu na zahájení řízení se dle § 447 ZŘS musí připojit osvojenec. V návrhu tak musí být doložen souhlas zletilého s osvojením včetně specifikované formy osvojení. Není-li z návrhu zřejmé, zda se k němu osvojenec připojil, soud navrhovatele poučí a zároveň stanoví lhůtu pro doplnění návrhu. Soud usnesením odmítne návrh, není-li doplněn ve stanovené lhůtě. Tím, že se osvojenec připojí k návrhu na zahájení řízení, nevznikne nerozlučné procesní společenství. Osvojenec a osvojitel jsou stále samostatnými účastníky řízení. Připojení osvojence k návrhu lze spíše chápat jako vyjádření souhlasu s osvojením, který má hmotněprávní povahu.¹⁷²

Stejně jako v případě souhlasu s osvojením nezletilého může svůj souhlas s osvojením (tedy připojení k návrhu) odvolat i zletilý osvojovaný. Soud v takovém případě v souladu s § 447 ZŘS návrh na osvojení odmítne usnesením.¹⁷³

Dle definice § 448 odst. 2 ZŘS je účastníkem pouze manžel osvojitele a nikoliv manžel osvojence. Hmotné právo však dle § 850 odst. 2 občanského zákoníku vyžaduje k osvojení zletilého souhlas jeho manžela. Manžel osvojence tedy dle procesního práva není účastníkem řízení a soud pouze zjišťuje existenci jeho souhlasu s osvojením.¹⁷⁴ Dle mého názoru není důvod

¹⁷⁰ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 88 - 89 s.

¹⁷¹ srov. § 852 a § 834 občanského zákoníku

¹⁷² SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] [cit. 2019-02-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/řízení-o-osvojení-zletilého>

¹⁷³ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 895 - 896 s.

¹⁷⁴ MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016. 758 s.

proč připustit účastenství manžela osvojitele a zároveň vyloučit účastenství manžela osvojence, přestože souhlasy obou jsou jednou z podmínek rozhodnutí ve věci.

5.2. Osvojení zletilého, který je omezen na svéprávnosti

ZŘS výslovně neupravuje postup soudu v řízení o osvojení zletilého v případě, že je zletilý omezen na svéprávnosti a nemůže se připojit k návrhu na osvojení, jak předpokládá § 447. Osvojení zletilého, jehož svéprávnost je omezena, je však obecně přípustné. ZŘS upravuje v § 449 možnost, že osvojenec omezený na svéprávnosti bude v řízení zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Tito zástupci, které upravuje procesní právo, však nemohou udělit za osvojence souhlas s osvojením dle § 447 ZŘS (připojit se k návrhu), jelikož se jedná o jednání statusové povahy. Proto se bude muset pro toto řízení použít ustanovení § 806 a § 807 občanského zákoníku. Navrhovatel bude soudu nejdříve muset doložit, že osvojenec se nemůže připojit k návrhu. Může tak učinit přiložením rozsudku o omezení svéprávnosti osvojence. Soud pak může osvojovanému omezenému na svéprávnosti stanovit opatrovníka, který za osvojovaného může souhlasit s osvojením. Připojí-li se k návrhu na osvojení osvojenec omezený na svéprávnosti, soud to posoudí jako předběžnou otázku relevanci tohoto souhlasu k osvojení.¹⁷⁵

V řízení o osvojení může zletilý osvojenec, který je omezen na svéprávnosti, podávat procesní návrhy, i když nemá plnou procesní subjektivitu, vyplývá-li z rozhodnutí o omezení svéprávnosti, že je těchto procesních úkonů schopen. Samostatných procesních úkonů je schopen zejména zletilý osvojenec, jenž má rozumovou a volní vyspělost srovnatelnou s dvanáctiletým dítětem. Tento osvojenec se mimo jiné bude moci odvolat proti rozsudku o osvojení, nesouhlasí-li s výsledkem řízení. Soud by měl zajistit doručení rozhodnutí o osvojení nejen zákonnému zástupci (opatrovníkovi) osvojence, ale i přímo osvojenci, aby mohl využít svého práva podat odvolání.¹⁷⁶

5.3. Dokazování a rozhodnutí

Řízení o osvojení zletilého je ovládáno vyšetřovací zásadou a vzhledem k povinnosti soudu zjistit, zda není osvojení v rozporu s dobrými mravy, bude soud provádět důkazy, které povedou k potřebným zjištěním. ZŘS mimo to stanovuje důkazní prostředky, které soud v řízení o osvojení zletilého obligatorně provede. Jde o výslech rodiče osvojence, jde-li o osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, manžela osvojence a dětí osvojence. Rodiče

¹⁷⁵ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 90 - 92 s.

¹⁷⁶ Tamtéž 92 s.

osvojení nejsou účastníky řízení, jak bylo uvedeno výše, a soud je tedy vyslechnout v souladu s § 126 OSŘ. Výslech rodičů proběhne i v případě, jsou-li rodiče opatrovníky zletilého, který není plně svéprávný. Soud výslech rodiče neprovede jen v případě, je-li mrtev, není-li rodič schopen výslechu ze zdravotních důvodů nebo není-li to objektivně možné (nelze zjistit místo jeho pobytu). Obdobně soud bude postupovat v případě výslechu manžela osvojení. Dítě osvojení bude vyslechnuto jako účastník řízení. Výslech dítěte osvojení soud provést nemusí, není-li dítě plně svéprávné. Soud v takovém případě může získat poznatky o podstatné skutečnosti pro rozhodnutí o osvojení neformálním způsobem.¹⁷⁷

Soud rozhoduje v řízení o osvojení zletilého rozsudkem. V rozsudku musí být uvedeno, zda se jedná o osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, nebo o osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Je-li součástí řízení o osvojení i požadavek na změnu příjmení osvojení, soud o něm v rozsudku rozhodne v souladu s § 851 občanského zákoníku.¹⁷⁸

¹⁷⁷ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 899 - 900 s.

¹⁷⁸ Tamtéž 901 s.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo shrnout procesní úpravu řízení o osvojení a upozornit na některé nedostatky v několika místech zákonné úpravy, kterým musí být věnována pozornost jak ze strany odborné veřejnosti, tak i zákonodárce. Jelikož je „*Osvojení procesem, který stojí na pomezí mezi procesním a hmotným právem*“¹⁷⁹, nejde se v práci vyhnout potřebě uvést výklad k základním ustanovením hmotněprávní úpravy osvojení, protože hlavně úprava souhlasu s osvojením obsažená v občanském zákoníku je důležitá k pochopení problematiky řízení o osvojení. Z historického výkladu vyplývá, že postavení soudu, který z počátku pouze potvrzuje soukromoprávní smlouvu o osvojení, se neustále posiluje. Zároveň vývojem institutu osvojení a důrazem na zajištění co nejrychlejší náhradní rodinné péče pro osvojence byla postupně omezována práva rodičů osvojovaného dítěte. Napravit tuto nerovnováhu měla rekonstrukce soukromého práva, která dle mého názoru v ustanoveních občanského zákoníku bezpochyby posílila postavení osvojence a jeho pokrevních (biologických) rodičů. Procesní právo, které bylo spolu s rekonstrukcí občanskoprávního kodexu přijato, však stále neodůvodněně znevýhodňuje rodiče osvojovaného dítěte.

V úvodu jsem zmínil, že shledávám za důležité popsat postavení rodičů osvojence v průběhu procesu osvojení, protože se domnívám, že občanský zákoník a ZŘS v některých ustanoveních rodiče osvojence z řízení o osvojení zbytečně vynechává. Za nejproblematictější pokládám úpravu účastenství rodiče osvojence a možnosti udělení a odvolání jeho souhlasu k osvojení. Chce-li dnes rodič osvojence mít vliv na řízení o osvojení a být účastníkem řízení, musí čekat se souhlasem k osvojení do té doby, než osvojitel podá návrh na zahájení řízení. V případě blanketového souhlasu tak rodič nemá prakticky možnost stát se účastníkem řízení, i když dle občanského zákoníku nemá být rozdíl mezi adresným souhlasem k osvojení a tím neadresným. Dále za nevhodnou považuji konstrukci neomezeného odvolání souhlasu s osvojením osvojitele nebo jeho manžela po celou dobu řízení o osvojení.

V části čtvrté se pak kromě upozornění na méně zdařilou úpravu účastenství v řízení o osvojení také pozastavuji nad řízením o zrušení osvojení. Zákonodárce nesystémově upravuje procesní postup hmotným právem a zároveň vylučuje, aby návrh na zahájení řízení o zrušení osvojení podal původní (biologický) rodič osvojence.

Řízení o osvojení zletilého, kterému je věnována pátá část této práce, trpí rozporem mezi hmotnou a procesní úpravou, kterou v této části rozebírám a popisuji, jakým způsobem lze při výkladu norem postupovat do doby, než dojde ke sjednocení zákonné úpravy. I v tomto řízení

¹⁷⁹ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 879 s.

jsou podle mě neoprávněně vynecháni rodiče osvojence, kteří nejsou účastníky řízení o osvojení zletilého, ač se zde rozhoduje o jejich právech a povinnostech. Soud je tedy v řízení o osvojení zletilého povinen zohledňovat nejen zájmy účastníku řízení, ale i dalších osob, jenž nemají samostatné procesní postavení.

Pozitivně hodnotím osamostatnění současné úpravy řízení o osvojení od ostatních řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Procesní úprava tak reflektuje změnu chápání osvojení jako primárně statusového institutu. Zákonodárce se dle mého názoru vydal správnou cestou, když (v souladu s úpravou obsaženou v mezinárodních smlouvách) v řízení o osvojení nezletilého zdůrazňuje důležitost názoru samotného osvojence na osvojení, ačkoliv to může někdy znamenat zvýšený počet opatrovníků (poručníků) podílejících se na řízení.

Osvojení a soudní proces, kterým je osvojení realizováno, v našem právním řádu je i přes svou nečetnost důležitým institutem, jenž je aktuálně debatován hlavně v souvislosti s projednávanou novelizací občanského zákoníku¹⁸⁰, která má za cíl změnit definici manželství. Jedním z argumentů pro uzákonění možnosti uzavření manželství stejnopohlavním párům je nemožnost podat společný návrh na osvojení nebo osvojit dítě svého partnera.

Celkově bych zákonnou úpravu řízení o osvojení hodnotil jako nedokončenou. Na rozdíl od hmotněprávní úpravy osvojení, která je značně obsáhlá, nedosahuje procesní stránka institutu osvojení takové propracovanosti. Nutno dodat, že jakékoliv úvahy obsahující interpretaci procesních norem nejsou z větší části založeny na výkladu a praxi soudů, a mohou proto v budoucnu doznat změny.

¹⁸⁰ Novela občanského zákoníku. Sněmovní tisk č. 201/0 z 8. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=0>

Seznam zkratek

ABGB - Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch/Všeobecný občanský zákoník

Evropská úmluva o osvojení dětí – Sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí

Evropská úmluva o výkonu práv dětí - Sdělením č. 54/2001 Sb., m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Haagská úmluva - Sdělení č. 43/2000 Sb., m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Listina - Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

OSŘ - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Úmluva o právech dítěte - Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

zákon o matrikách - zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

zákon o osvojení - zákon č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení

zákon o právu rodinném - zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

zákon o rodině - zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

zákon o sociálně-právní ochraně dětí - zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

ZMPS - zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

ZŘS - zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- ANDRES, Bedřich, HARTMANN, Antonín, ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Repr. pův. vyd. r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. 1192 s. ISBN 80-85963-61-2
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. V Praze: C.H. Beck, 2017. 400 s. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.
- JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016. 1079 s. ISBN 978-80-7552-254-2.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. 408 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KŘÍSTEK, Adam. *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 136 s. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-022-7.
- MACKOVÁ, Alena. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016. 864 s. ISBN 978-80-7502-122-9.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 8071783048.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. Praha: Leges, 2016. 2064 s. ISBN 978-80-7502-004-8.
- NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 158 s. ISBN 80-86131-56-4.
- SELTENREICH, Radim. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. 3., upr. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 352 s. ISBN 978-80-7380-334-6.
- SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. 1032 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-297-7.
- SVOBODA, Karel. *Postavení příbuzných osvojence v novém řízení o osvojení*. Právní rozhledy 2014, roč. 22, 2014, č.7, s. 251 ISSN 1210-6410

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 243 s. Právní rukověť (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-512-2.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, 752 s. ISBN 978-80-7478-369-2

ŠVESTKA, Jiří. *Osvojení v československém právním řádu*. Praha: Univerzita Karlova, 1973. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Monographia.

VODÁK, Pavel. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 243 s.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. 624 s. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-076-5.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Osvojení včera, dnes a zítra*. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 687 s. ISBN 978-80-7357-753-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. [online] [cit. 2019-02-05] Dostupné z: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69>

Důvodová zpráva k návrhu o zvláštních řízeních soudních. Sněmovní tisk č. 931/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Sněmovní tisk č. 362/0 z 6. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

Novela občanského zákoníku. Sněmovní tisk č. 201/0 z 8. volebního období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=0>

European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202>

European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680084823>

European Convention on the Adoption of Children. [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/058>

European Convention on the Exercise of Children's Rights. [online] [cit. 2019-02-06] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>

Chart of signatures and ratifications of Treaty 202 - European Convention on the Adoption of Children (Revised). [online] [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/202/signatures>

PLÍHAL, Tomáš. *Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016*. In: Bulletin advokacie [online] [cit. 2019-03-19] Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/cetnost-osvojeni-zletileho-v-letech-2014-az-2016?browser=mobi>

Přímá adopce - diskuze [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <http://www.bonella.cz/diskuze/prima-adopce/>

Statistika Ministerstva práce a sociálních věcí za rok 2016 a 2017 [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>

SVOBODA, Karel. *Řízení o osvojení zletilého*. In: Právní prostor [online] [cit. 2019-02-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/rizeni-o-osvojeni-zletileho>

TRÁVNÍKOVÁ, Blanka. *Rozhodování o určení, že k osvojení nezletilého dítěte není třeba souhlasu rodiče dle NOZ*. In: Právní prostor [online] [cit. 2019-02-17] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/rozhodovani-o-urceni-ze-k-osvojeni-nezletileho-ditete-neni-treba-souhlasu-rodice-dle-noz>

Seznam použitých právních předpisů

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Sdělení č. 43/2000 Sb., m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m.s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí

Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ústava České republiky

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 56/1928 Sb., z. a n., o osvojení

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 11.05.2001 sp. zn. IV. ÚS 695/2000

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2012 č. j. 3 Ads 144/2011-163, [2662/2012 Sb. NSS]

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2019 sp. zn. II. ÚS 2344/18

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. Pl.ÚS 7/15 vyhlášen pod č. 234/2016 Sb.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 9. 2010 sp. zn. 21 Cdo 4795/2010

Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 15. 12. 1983, Cpj. 64/83

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2010 sp. zn. II. ÚS 485/10

Řízení o osvojení

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá současnou právní úpravou řízení o osvojení. Řízení o osvojení je jedním z nesporných řízení, ve kterém soud na návrh rozhoduje o osobním stavu osvojence a osvojitele. Práce je rozdělena do 5 částí, ve kterých se rozebírá procesní i hmotněprávní úprava osvojení, s cílem poskytnout výklad o řízení o osvojení, jelikož zákonná úprava tohoto institutu příliš nerespektuje rozdělení práva na hmotné a procesní.

Po krátkém úvodu se v první části věnuji historickému exkurzu, ve kterém popisuji základy osvojení stanovené antickým římským právem. V nejobsáhlejší kapitole této části se zaměřuji na výklad o vývoji osvojení po vzniku Československé republiky a o změně postavení soudu v procesu osvojení. Po vymezení pojmu osvojení v druhé části této práce věnuji pozornost mezinárodním smlouvám a zákonům, které upravují osvojení v českém právním řádu.

V části třetí popisuji hmotněprávní předpoklady osvojení nezletilého s důrazem na úpravu souhlasu s osvojením a péči před osvojením. Zvláštní pozornost věnuji možnosti rodiče a dalších účastníků řízení o osvojení odvolat svůj souhlas s osvojením.

V následující části se věnuji řízení o osvojení nezletilého, které je upraveno zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních a zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem. Kromě výkladu o jednotlivých řízeních ve věcech osvojení, jejichž součástí je i řízení o osvojení, se zaměřuji na postavení rodičů osvojence a jeho pokrevní rodiny.

V páté části rozebírám úpravu řízení o osvojení zletilého, které může být ve formě osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, nebo ve formě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Vzhledem k rozdílnému pohledu hmotného a procesního práva na tento institut se v této části práce snažím o výklad procesních norem za použití ustanovení občanského zákoníku.

Klíčová slova:

Řízení o osvojení, osvojitel, osvojenec

Adoption Proceedings

Abstract

This thesis deals with the current legal regulation of adoption proceedings. Adoption proceedings are one of the non-contentious proceedings which are initiated on basis of motion and in which court decides on the personal status of the adoptee and adopter. The thesis is divided into 5 parts in which the procedural and substantive regulation of adoption is discussed with the aim to provide an explanation of adoption proceedings as the legal regulation of this institute does not fully respect the division of the law into substantive and procedural.

After a brief introduction, the first part is devoted to the historical excursion in which I describe the basics of the adoption as set by the ancient Roman law. In the longest chapter of first part I focus on the interpretation of the development of adoption after the establishment of the Czechoslovak Republic and the change of the position of court in the process of adoption. The concept of adoption is defined in the second part of this thesis and after that I focus on international treaties and laws that govern adoption in the Czech legal order.

In the third part I describe the prerequisites for adopting a minor as set by substantive law with an emphasis on regulation regarding consent to adoption and pre-adoption custody of the child. I pay special attention to the means of the parent and other participants of the adoption proceedings to withdraw their consent to adoption.

The following part deals with the adoption proceedings of a minor which is regulated by Act No. 292/2013 Coll., On Special Court Proceedings and Act No. 89/2012 Coll., The Civil Code. I focus on the position of parents of the adoptee and adoptee's biological family in addition to description of individual types of adoption proceedings which also includes adoption proceeding.

In the fifth part I analyse the adoption proceedings of an adult which can be in the form of adoption of an adult which is similar to the adoption of a minor, or in the form of adoption of an adult, which is not similar to the adoption of a minor. I am aiming to interpret procedural norms by applying the provisions of the Civil Code in this part of the thesis because of the different view of substantive and procedural law on this institute.

Key words:

Adoption Proceedings, adopter, adoptee